

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

**Institut vzdělávání
a poradenství**

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

Závěrečná práce

Autor: **Ing. Renáta Křečková**

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

2022

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci na téma:

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedl/a na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním závěrečné práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V dne

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování je směřováno vedoucí této závěrečné práce paní PhDr. Jitce Jirsákové, Ph.D, za odborné vedení, ochotu a trpělivost, kterou mi v průběhu zpracování práce věnovala.

Abstrakt

Závěrečná práce je zaměřena na problematiku šikany a prevence na střední škole. Hlavním cílem práce bylo zjištění názorů žáků na tento fenomén. Na základě provedeného dotazníkového šetření, byla navržena doporučení na aktivaci preventivního programu školy. Práce je rozdělena do teoretické a praktické části. Teoretická část vymezuje definici šikany v rámci rizikového chování a popisuje její formy. Šikany zasazuje do legislativního a psychologického rámce. V teoretické části je nastíněn systém školské primární a mimoškolní alternativní prevence. Praktická část obsahuje charakteristiku vybrané střední školy a popis aktuální situace na dané škole. Závěr druhé části práce je věnován výsledkům vyhodnocení dotazníkového šetření a zhodnocení interview se školním metodikem prevence a současně jsou navržena doporučení pro vybranou střední odbornou školu ke zvýšení účinnosti prevence v oblasti šikany. Výsledky šetření v oblasti preventivních opatření vedly k doporučení zaměřit se na využití alternativních variant prevence a využití nových online komunikačních nástrojů. V rámci zviditelnění preventisty a současně k zamezení pocitu nevyslyšení ze strany žáků je hlavním doporučením zahrnout do aktivit rodiče, další organizace a budovat atmosféru důvěry vytvořením online schránky důvěry. Hlavním nástrojem prevence by se měl stát školní plán prevence.

Klíčová slova

rizikové chování, prevence, střední odborná škola, šikana, žák

Abstrakt

The final thesis is oriented on problematic of bullying occurring in secondary schools. The main goal was to collect the opinions of students related to this phenomenon and to its prevention. Main goal was to evaluate current prevention on the given school and based on the findings from the survey and conversation with the school prevention methodologist, to suggest own recommendations to the existing prevention activities. The thesis has two parts. In the theoretical part was defined bullying in its forms and stadiums from psychological as well as legislation point of view. Integral part of this section is specification of possible primary and secondary prevention types including alternative options. Practical part consists of main characteristic of secondary school where the survey was carried out. The conversation with the school prevention methodologist and survey among the students from 1. - 4. Grade triggered and determined the results and suggestions to preventive activities. Results clearly stated that there are few prevention activities carried out at the school without using alternative options and new ways of communication. In order to mitigate the issue with very little awareness and feeling of „having no voice“ is recommended to change the form of preventive activities, involve other organizations and parents in prevention, create an online trust box and implement school-wide projects.

Keywords

Risk behaviour, prevention, secondary vocational school, bullying, student

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	9
1 Cíl a metodika.....	9
2 Rizikové chování.....	10
2.1 Druhy rizikového chování.....	10
2.2 Rizikové chování z hlediska psychologie a sociologie.....	11
2.3 Rizikové chování z hlediska legislativy.....	11
3 Šikana.....	13
3.1 Formy šikany.....	13
3.3 Stadia šikany.....	14
3.4 Charakteristika aktérů.....	15
3.5 Dopady na aktéry.....	16
3.6 Školní šikana.....	16
4 Prevence.....	19
4.1 Metodika odhalování šikany.....	19
4.2 Druhy prevence a jejich využití.....	21
4.3 Školy a školní poradenská pracoviště.....	22
5 Vlastní šetření.....	25
5.1. Charakteristika místa šetření.....	25
5.2. Preventivní programy.....	26
6 Vlastní doporučení.....	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	56

ÚVOD

Téma závěrečné práce je Prevence rizikového chování na SOŠ se zaměřením na šikanu. Základem demokratické společnosti je rovnoprávnost vztahů mezi jednotlivci a skupinami. Šikana je vztah, u kterého je tato rovnoprávnost narušena a vzniká absolutní nerovnováha. V tomto smyslu je šikanování zákeřná a často smrtelná choroba skupinové demokracie. Pravý „virus“ šikanování napadá totiž vyložené skupiny, a to i ty nejmenší (Kolář, 2011). V současnosti je toto rizikové chování velmi rozšířené a lze se s ním setkat ve všech oblastech života. Co to vlastně šikana je? Šikana je opakované agresivní promyšlené jednání jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který není schopen se bránit (Menesini & Salmivalli, 2017).

Práce je zaměřena na šikanu v prostředí střední školy. Školní šikana nese identické prvky jako šikana v jiných prostředích a je rozšířena natolik, že mnohdy přerůstá do trestné činnosti. Některé případy šikany svojí formou a úrovní byly identifikovány jako organizovaný zločin, bohužel s tragickými následky. Je to vysoce společensky nebezpečný jev, který většinou poškozujee duševní a fyzické zdraví oběti.

Cílem této práce je zhodnotit úroveň tohoto typu rizikového chování ve školském zařízení Střední zemědělské školy v Brandýse nad Labem a současně popsat jaká je efektivita současných preventivních programů.

Metodou zjišťování aktuální situace z pohledu žáku a metodika prevence bylo dotazníkové šetření. Dotazník byl rozdán ve všech třídách a ročnících a respondenti odpovídali na otázky anonymně. Z celkového aktuálního počtu žáků odpovědělo na dotazníky 119 respondentů. Dotazník obsahuje 17 otevřených a uzavřených otázek, směřujících k zjištění názoru a možné reakce v situaci, kterou označujeme pojmem šikana.

Pro zjišťování podkladů k výzkumu s metodikem prevence byla využita metoda individuálního rozhovoru. Položeno bylo 25 otevřených a uzavřených otázek s cílem zjistit situaci ve zkoumané oblasti. Odpovědi získané z dotazníků a v individuálním rozhovoru jsou zhodnoceny metodou komparace s teorií v praktické části závěrečné práce.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Cíl závěrečné práce

Cílem závěrečné práce je zjištění a porovnání postojů a názorů žáků vybrané střední odborné školy na problematiku šikany a její prevenci, a současně na základě kvantitativního a kvalitativního šetření navrhnout doporučení pro vytvoření optimálního preventivního programu.

Metodika

Teoretická část závěrečné práce bude vytvořena metodou kompilace poznatků z odborné literatury a dalších relevantních zdrojů se zaměřením na rizikové chování – šikanu a prevenci rizikových jevů, včetně charakteristiky adolescence a legislativy. Cíl práce bude naplněn prostřednictvím kvantitativního dotazníkového šetření na vybrané škole. Šetření bude realizováno online dotazníkem mezi žáky vybraných ročníků. Kvalitativní šetření bude zajištěno rozhovorem s metodikem prevence. Obě šetření budou základem pro navržená doporučení pro optimální program prevence šikany na dané škole.

2 Rizikové chování

Rizikové chování jako termín lze vymezit s ohledem na zdroj a autora. Rozsah rizikových projevů chování je rozsáhlá problematika, a tedy existuje několik teorií, jež se problematice věnují, a to s důrazem buď na zdravotní, psychosociální či normativní kontext. Podstatou definice rizikového chování je jeho vymezení jako aktivity, která přímo či nepřímo způsobuje v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, ostatních osob, majetku či prostředí (Macek, 2003). Rizikové chování je považováno za jeden z atributů dospívání, jednak proto, že velká část dopívajících má s tímto chováním nějakou konkrétní zkušenost, tzn. že se objevuje u velké části „nepatologické“ populace (Blatný a kol., 2010).

2.1 Druhy rizikového chování

Metodika MŠMT rozlišuje několik forem: agrese, šikana, kyberšikana a další formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování; dále záškoláctví, závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, gambling, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů, spektrum poruch příjmu potravy, negativní působení sekt a sexuální rizikové chování (MŠMT, 2010)

V rámci neexistence jednotné definice rizikového chování je několik autorů, kteří se pokusili vymezit tento pojem. Za rizikové chování je možné považovat: záškoláctví, lhaní, agresivitu, agresivní chování, šikanu a násilné chování, kyberšikanu, obecné kriminální jednání (hlavně krádeže), vandalismus, závislostní chování (závislost na návykových látkách, gambling, závislost na nakupování apod.), rizikové chování na internetu (navštěvování stránek s nevhodným nebo nelegálním obsahem, příliš mnoho času stráveného na internetu), rizikové chování v dopravě, rizikové sporty, hazardní aktivity, užívání anabolik a steroidů, nezdravé stravovací návyky, extremismus, xenofobie, rasismus, antisemitismus, intolerance (Nielsen Sobotková, 2014)

Šikana se vyskytuje jako jeden z typů rizikového chování u většiny autorů pro svoji závažnost a destruktivitu.

2.2 Rizikové chování z hlediska psychologie a sociologie

Rizikové chování lze označit jako nemocné čili patologické chování, které vykazuje různou intenzitu, a to od porušování školních pravidel až po činy, které naplňují skutkovou podstatu trestného činu.

Rizikové chování má různé příčiny a ovlivňují ho biologické, psychologické a sociologické faktory. Na změnách v chování v posledních desetiletích se nejvíce podílejí změny, kterými prošla společnost, proměny ve společenském klimatu, v komunikačních technologiích a také v rodinném prostředí (Kraus, 2017). Sociologické vědy věnují pozornost dopadům rizikového chování na sociální vztahy jedince, jeho emocionalitu a výkonnost v kognitivní oblasti (Širůčková, 2012). Biologické teorie vnímají odchylné jednání jako biologicky podmíněné a dědičné. Teprve s rozvojem humánní genetiky a spolu s různými výzkumy a objevy v této oblasti od přibližně osmdesátých let 20. století se tyto faktory pokládají za relevantní (Kraus, 2015). Sociologický přístup k výkladu deviantního jednání předpokládá, že rozhodující roli v celé problematice sehraje společnost. Podle sociologického konceptu společnost určuje vzory chování a společensky žádané cíle. Ve chvíli nemožnosti tyto cíle dosáhnout, dochází ke frustraci a odchýlkám od společensky přijatelného chování.

2.3 Rizikové chování z hlediska legislativy

Společensky přijatelné chování není absolutně vymezeno. Veřejné vnímání nepřijatelnosti je častokrát odlišné od legislativního. Společnost vnímá jako nepřijatelné častokrát jinou intenzitu jednání. Nejvíce selhává veřejný kontrolní mechanismus, společnost je zaměřena individualisticky, sounáležitost a auto-kontrola dobrých mravů je nahrazena lhostejností, zvyšuje se tolerance k negativním jevům a nezájem. Zažilo se myšlení, které toleruje obcházení norem a zákonů. Rizikové jednání je možné postihnout s určitou mírou obtížnosti na základě trestního zákoníku v případě velké vytrvalosti a za podmínky silného investigativního nasazení okolí. Státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života.

Šikana může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů (omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, vydírání, loupeže, rasově

motivované skutky, znásilnění, pohlavní zneužívání). Vymezení věku trestněprávní odpovědnosti je dlouho diskutovanou veličinou. Podle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. je v ČR trestní odpovědnost dětí, mládeže, nezletilých, mladistvých vymezena na 15 let. V případě spáchání činu jinak trestného, kam většinou rizikové jednání patří, je mladistvým starším než 15 let uložen mírnější trest. Nezletilým, kteří spáchali čin jinak trestný, je možné uložit tyto výchovná opatření (Jindrová, 2012):

- Výchovná povinnost;
- Výchovné omezení;
- Napomenutí s výstrahou;
- Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče;
- Dohled probačního úředníka;
- Ochranná výchova (pouze dětem 12-15 let, par. 54 trestního zákoníku).

Trestní odpovědnost mladistvých (15-18 let) je posuzována soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede trestní řízení. Po dovršení 18 let věku jsou osoby plně trestně odpovědné a projednávají se běžným způsobem v trestním řízení.

Některá jednání nemusejí dosahovat takové intenzity, aby bylo možno je posoudit jako trestný čin. Mohlo by se však jednat o přešůpek, a to pravděpodobně o přešůpek proti občanskému soužití nebo přešůpek proti majetku. Přestupkový zákon v § 5 uvádí, že za přešůpek není odpovědná osoba mladší 15 let. Postup v případě zjištění rizikového chování, v intenzitě přešůpku nebo trestního činu je stanoven. Přestupky projednávají příslušné obecní nebo městské úřady. Za přešůpky lze uložit napomenutí, pokutu, zákaz činnosti či propadnutí věci. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1991 ukládá povinnosti a v případě, že se škola dozví i dětech, na které se vztahuje sociálně-právní ochrana, je povinna kontaktovat OSPOD (Jindrová, 2012).

Řešením situací komplikovaného chování žáků se zabývá materiál MŠMT s názvem „Vyžití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách“, který je zveřejněn na webových stránkách MŠMT.

3 Šikana

Jedním z uvedených typů rizikového chování je šikana. Tento pojem označuje fyzické i psychické omezování či týrání jedince v kolektivu. Dochází k ní ve všech skupinách věkových i sociálních. Se šikanou se setkáváme v kolektivech jako jsou školy, vojenské oddíly, sportovní kluby, rodina. Tato kapitola se věnuje šikaně školní. Termín má původ ve francouzském slovu „chicane“, které lze přeložit jako obtěžování, pronásledování, týrání, absolutní lpění na předpisech. V současnosti je používáno pro označení omezujícího opakovaného jednání silnějších vůči slabším v rámci uzavřeného kolektivu.

3.1 Formy šikany

Šikana má dvě základní formy, a to fyzickou a psychickou. Na šikanu je nutné se dívat trojrozměrným pohledem, je důležité vnímat šikanu jako nemocné chování – behaviorální pohled, dále jako závislost – psychodynamický pohled a současně jako poruchu vztahů ve skupině – sociálně-psychologický pohled (Kolář, 2011). Každý případ šikany je specifický a je důležité neopomínat charakter vztahu agresora a oběti a vývojové stádium, v němž se konkrétní případ nachází.

Pro rozlišení, jestli se jedná o pouhé škádlení nebo šikanu je důležité je sledovat základní znaky šikanování. Mezi ty vnější patří (Příhoda, 1989):

- Záměrnost jednání;
- Nepoměr sil mezi agresorem a obětí;
- Samoučelnost – sama agrese je původním a hlavním cílem šikany, protože je nejmarkantnějším stvrzením převahy útočníka, proto mu poskytuje nezastupitelné uspokojení (Příhoda, 1989);
- Opakování agrese.

Šikana je vymezena jako přímá (psychické a fyzické týrání) a nepřímá (vyloučení z kolektivu), zkoumá míru nutné aktivity oběti (pasivní snášení útoku a nedobrovolné vykonávání příkazů agresora) a taktéž formu útoku – fyzické nebo verbální šikanování. Speciální postavení z důvodu posílení role internetu má

kyberšikana, která je chápána jako dovršení a moderní způsob klasické psychické šikany. Mezi zvláštnosti kyberšikany řadíme následující fakta (Kolář, 2011):

- Děje se v kyberprostoru, bez přímého kontaktu mezi obětí a agresorem, ale mimo tradiční prostředí šikany, které je rozšířeno a stává se všudypřítomnou.
- Využívá možností moderních technologií a je mnohem účinnější.

Vaše uvedené rozdíly vůči klasické nepřímé šikaně a možnosti elektronických médií a sociálních sítí mají dalekosáhlé důsledky, mimo jiné dovolují pronásledování oběti kdekoli a kdykoli, zajišťují velké publikum a anonymitu útoku, jako i jeho opakování.

Za aktéry kyberšikany jsou uváděny oběti, agresori a přihlížející (Macháčková a Dědková, 2013):

- Oběť – pasivní oběť; oběť provokatér; agresor, který se sám stává obětí; děti, které příliš nevybočují.
- Agresor – obecně problémoví žáci (často chybí ve škole, podprůměrné výsledky, ničí cizí majetek, kouří a jiné); velmi inteligentní děti s výborným prospěchem (využívají vlastní intelektuální převahu k promyšlené šikaně druhých).
- Přihlížející – ti, kteří se rozhodnou zakročit ve prospěch oběti (bývají často empatičtí, vyrovnaní, mají důvěru v to, že dokáží oběti pomoci); ti, kteří neví, jak by mohli oběti pomoci; ti, kteří se obávají, že by svým zásahem mohli situaci zhoršit.

3.3 Stadia šikany

Podle Koláře je možné šikanu označit jako onemocnění skupiny a nejedná se pouze o vztek agresora a oběti. Skupinová nemoc má svoji vlastní dynamiku a vývoj. Určení stadia, v jakém se „nemoc“ nachází, usnadňuje „odhalení signálů“, které oběť a také agresor vysílají do svého okolí a současně umožňuje určit tu správnou „metodu léčby“. Obecně rozlišujeme pět stadií šikany v rámci postoje k násilí a imunity skupiny vůči šikaně (Kolář, 2011):

- První stadium – zrod ostrakismu, vyloučení ze skupiny;
- Druhé stadium – přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese;

- Třetí stadium – vytvoření jádra agresorů;
- Čtvrté stadium – většina přijímá normy agresorů;
- Páté stadium – totalita neboli dokonalá šikan

3.4 Charakteristika aktérů

Pro nápravu šikany je nutné zabývat se základní otázkou tématu a vysvětlit, co je příčinou a podstatou tohoto jednání. Pro lepší diagnostiku, která nápravě předchází, je porozumění a vymezení aktérů stěžejní.

Agresor je většinou vyspělejší jedinec buď fyzicky nebo psychicky a skupina s početnější převahou. Je to egocentrický a egoistický jedinec s manipulativními sklony bez zábran. Je emocionálně nevypělý. Oběť považuje za méněcennou a netrápí se skutečností, že někomu ublížil. Zasloužený trest považuje za křivdu. Záleží mu na jeho vlastním morálním obrazu, vykazuje známky strachu z jeho narušení. Agresora je možné označit za deprivanta, vykazujícího známky psychopatie nebo sociopatie (Koukolík, 1996).

Oběť se stává jedinec, který vybočuje, je odlišný. Paleta odlišností je rozsáhlá – od handicapu vzhledového, odlišnost psychickou, národností, odlišnost vyznání až po nízký socioekonomický status rodičů. Stejně tak se může oběť stát nový člen skupiny (nový žák, nový učitel). Oběť je psychicky nebo fyzicky slabší jedinec, a častokrát je tzv. „testována“ po „náhodném výběru“ agresorem. Agresora přitahuje jejich vrozená zranitelnost a slabá reakce v testovacích zátěžových situacích, které jsou spouštěčem šikany jako takové. Výsledkem bývá rozpad původní identity a nastolení nové.

Riziková konstelace postojů **skupiny** vůči agresivitě a násilí určuje stadium, ve kterém se šikana nachází. Variují od nesouhlasu až po aktivní participaci. Tyto postoje ostatních nepřímých účastníků skupiny se v průběhu různých stadií mění a mají zásadní vliv na možnost nápravy. Skupinová dynamika je souhrnem skupinového dění a skupinových interakcí. Ke skupinové dynamice patří zejména cíle a normy skupiny, vůdcovství, soudržnost a napětí, projekce minulých zkušeností a vztahů do aktuálních interakcí, vytváření podskupin a vztahy jedinců a skupiny v čase (Kratochvíl, 2006). Fungování skupiny je ovlivněno několika metodami, které agresor využívá k získání moci a k podřízenosti členů skupiny. Zejména se jedná o psychickou manipulaci, brainwashing a vyhrožování násilím.

Pro dynamiku skupiny má obvykle také stěžejní význam osobnost **pedagoga** (laskavost a smysl pro spravedlnost), jeho osobnostní zralost, motivace, všímavost a nadání pro pedagogickou práci.

Rodina je důležitou částí společnosti s nezaměnitelným úkolem jako je naplňování potřeb jejích členů, děti nevyjímaje. Pokud rodina selhává v naplňování citových potřeb dětí, projeví se to na jejich chování, které vyústí v adoptování role oběti agresora (Kolář, 2011).

3.5 Dopady na aktéry

Šikanování se týká všech zúčastněných. Postihuje oběť, agresora, ostatní členy skupiny, pedagoga (u školní šikany) ale i rodiče hlavních aktérů.

Agresor si potvrzuje svoji domněnku, že sebestředným agresivním chováním je možné dosáhnout osobního prospěchu. Ostatní členové kolektivu („přihlížející“) přijímají názor, že společnost není schopna zajistit bezpečnost některým jedincům a že porušování mravních i zákonných norem není trestáno (Kolář, 2011). Tato zkušenost je budoucnosti vede k pasivitě při setkání s porušováním norem ho sami mohou dopouštět. **Oběť** vykazuje známky posttraumatické stresové poruchy (Kolář, 2001) U šikanovaných jedinců dochází ke zhoršení pracovních výsledků (školního prospěchu) a častější absenci v zaměstnání či záškoláctví. Klesá jejich sebevědomí a sebehodnocení, mají problém s navazováním vztahů. Dostavuje se i tzv. kumulovaný efekt, oběť získává pocit, že není v pořádku a šikanování si zaslouží (Bendl, 2003). Deprese a apatie může šikanovaný řešit útekem k návykovým látkám. V závažnějších případech může přistoupit i k pokusu o sebevraždu. Podobně jako u ostatních členů skupiny také u obětí šikany roste pravděpodobnost, že se v budoucnu budou dopouštět neetického chování a násilí (Bendl, 2003).

3.6 Školní šikana

Šikanování je definováno jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní

v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků (MŠMT, 2018).

Šikana žáků a studentů se vyskytuje na všech typech škol včetně mateřských, základních a středních. Škola je mikro modelem společnosti, a tak jako ve společnosti došlo ke změně a nejvíce ceněným aktivem je úspěch, moc a peníze za jakoukoli cenu, tak i na školách stále častěji dochází k pokřivení sociálních vztahů. Výskyt šikany ve školách byl v minulosti v různých studiích v ČR uváděn od 10 % (Craig a kol., 2009) do 41 % (Havlíková, Kolář a kol., 2001). Šikana se objevuje také na středních školách, vysokých školách a nejvýraznější je na učilištích. V takto dotčených skupinách je výchovně – vzdělávací práce obtížná.

Novým fenoménem je šikana učitele. Může existovat v následujících vztazích a formách (Martínek, 2019):

- Učitel – žák
- Žák – Učitel
- Rodič – učitel
- Učitel – rodič
- Učitel – učitel – jedná se o tzv. mobbing a jeho cílem je poškození druhé osoby resp. snaha způsobit jí škodu. Účelem mobbingu je prvé řadě zbavit se zaměstnance, který představuje v nějakém ohledu konkurenci (Bendl, 2003).
- Ředitel – učitel – cílem bossingu je poškození druhé osoby, resp. snaha způsobit jí škodu. Účelem bossingu je prvé řadě zbavit se zaměstnance, který je nepohodlný (Bendl, 2003).

V případě, že se zaobíráme pouze šikanou ve vztahu žák – učitel, šikanu učitele můžeme rozdělit na zjevnou a skrytou (Arabadžiev, 2011):

- Zjevná forma – příkladem je situace, kdy učitel nemá nebo ztratil autoritu, je zesměšňován nebo vyprovokován k nějaké akci před celou třídou. Tato forma šikany je prokazatelná.
- Skrytá forma – jedná se o sofistikovanou formu, která je většinou založena na kompromitujících materiálech obsahujících jednání učitele neslučující se

s pravidly a dobrými mravy. V zásadě se jedná o nátlak v některých případech o vydírání za účelem získání prospěchu.

4 Prevence

Šikana se odehrává v kontextu vztahů ve třídě a má tendenci se prohlubovat. Řešení šikany má v prostředí školy, třídy vícero omezení. Řadíme mezi ně chování a zakrývající postoje účastníků šikany, ředitele školy a učitelského sboru, obranné postoje rodičů nebo nedostatečné legislativní pravomoci školy. Pro omezení výskytu šikany je nezbytná prevence. V případě výskytu šikany je důležité používat správnou metodiku, a to s cílem poskytnout první pomoc.

4.1 Metodika odhalování šikany

V rámci odhalování šikany je stěžejní vybrat správnou metodiku. Začít vyšetřovat šikanu je nutné při výskytu alarmujících signálů a při výskytu signálů nepřímo varujících. Pro správnou diagnostiku, o jakou formu a stadium šikany se jedná je vhodná tabulka orientačních ukazatelů rozlišujících počáteční a pokročilé stadium šikany (Kolář, 2011). Různé scénáře aneb pedagogická chirurgie slouží jako vodítko pro odhalování a pomoc při zjištění tohoto rizikového chování. Pro správně diagnostikovanou počáteční šikanu je vhodný následující scénář (Kolář, 2011):

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany;
2. Rozhovor s informátory a oběťmi;
3. Nalezení vhodných svědků;
4. Individuální rozhovory se svědky;
5. Ochrana oběti;
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovorů;
 - a) Rozhovor s oběťmi a s agresory (směřování k metodě usmíření);
 - b) Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);
7. Realizace vhodné metody;
8. Třídní hodina;
9. Rozhovor s rodiči oběti;
10. Třídní schůzka;
11. Práce s celou třídou.

Pro pokročilou šikanu je typické, že všichni účastníci přijali normy agresorů, např. rodiče agresorů nesouhlasí s potrestáním a mnohem častěji si stěžují u kontrolních

orgánů. Pokročilé stadium šikany vyžaduje urychlenou pomoc oběti a co nejrychlejší vyjmutí ze stresového prostředí. Extrémní případy jako školní lynčování vyžadují krizový scénář, který mimo jiné obsahuje zvládnutí vlastního šoku a bleskový odhad závažnosti a formy šikany, jako i bezprostřední záchranu oběti a zastavení skupinového násilí (Kolář, 2011). Při takto závažné formě je pedagog povinen neprodleně kontaktovat policii, rodiče, OSPOD a specialistu na šikanování. Předpokladem úspěšného zvládnutí šikany je sebereflexe školy a pedagogů a ochota situaci řešit odborně.

Metodika MŠMT je uceleným dokumentem odhalování a prevence šikany. V souladu se školským zákonem jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc (MŠMT, 2020). Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR.
- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.
- Škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (MŠMT, 2020).

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů běžná, ale i mimořádná nápravná opatření. Doporučuje se dále pracovat s agresorem, s obětí šikany i s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli. V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou

bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně školního metodika prevence či výchovného poradce, je zcela na místě obrátit se na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení. Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele a postup školy v řešení šikany je nedostatečný, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na školu České školní inspekci (MŠMT, 2020).

4.2 Druhy prevence a jejich využití

Žáci a studenti by měli být vedeni k aktivní účasti na prevenci šikany. Přínosem je také dlouhodobá spolupráce s rodiči žáků. Důležité je podporovat sounáležitost s komunitou školy. Dalším neméně důležitým faktorem je zahrnutí vládních institucí a nevládních organizací, které se šikaně věnují a také využívat alternativní příklady a iniciativy.

Organizace, které lze kvůli spolupráci oslovit:

- Servisní školská zařízení: pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně-pedagogická centra
- OSPOD
- Psychiatry a psychology
- Linku bezpečí – www.linkabezpeci.cz
- Občanské sdružení proti šikaně – www.sikana.org
- Linka pomoci, Dětské krizové centrum internetová poradna: www.elinka.iporadna.cz
- Poradna webu Minimalizace šikany - www.minimalizacesikany.cz
- Studentské iniciativy – např. Alpateam - www.alpateam.cz

V preventivně výchovné činnosti žáků je účinné alternativní a netradiční pojetí osvěty. Dobrým příkladem je finský „Systém Kiva“, který je zaměřený již na mírné projevy šikany. Systém Kiva je počítačová hra, kde se žáci a studenti mají stavět agresorům. Hra je velmi efektivní a simuluje situace, kdy jsou hráči nuceni postavit se už i mírným projevům šikany, a to je nestojí tolik energie a osobní odvahy. Dalším alternativním příkladem preventivní činnosti je studentská iniciativa Alpateam, která seznamuje

s riziky a důsledky šikany na autentických příkladech prostřednictvím rozhovorů, videí s účastníky šikany. Tato autenticita je pro publikum přesvědčivá

4.3 Školy a školní poradenská pracoviště

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Škola ale musí být připravena i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví. Je důležité mít vypracovaný program školních poradenských služeb zahrnující popis činností, rozdělení rolí a vymezení odpovědnosti a kompetencí školních poradenských pracovníků, vytvoření časového prostoru pro poskytované služby, způsoby komunikace a spolupráce v rámci poradenského pracoviště i vně se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, středisko výchovné péče) a s relevantními organizacemi mimo školství. Nejúčinnějším způsobem, jak ochránit děti před šikanou, je vytvoření preventivního programu školy, který stanovuje základní pravidla pro zajištění prevence různých forem rizikového chování, určuje roli pedagogů i dalších odborných pracovníků školy, kteří se podílejí na naplňování úkolů vytyčených programem. Jeho součástí je také konkrétní školní program proti šikanování (MŠMT 2016).

Ten si vytváří každá škola sama a zahrnuje v sobě metody řešení a další opatření zaměřená přímo na nápravu šikanování, zejména krizový plán. Předpokladem jeho fungování je dobrá všeobecná prevence rizikového chování ve škole. Ředitel školy se musí orientovat v metodice, organizaci a právní problematice šikanování, dále by měla mít škola má vyškoleného alespoň jednoho odborníka pro koordinaci a následně i pro řešení šikany. Zpravidla se této činnosti věnuje školní metodik prevence. Školní program proti šikanování má 13 komponent (MŠMT, 2020).

Základem jsou předpoklady pro fungování programu a klíčová opatření. Předpoklady pro fungování je doporučeno rozpracovat na úrovni organizace a řízení školy, vzdělávání pracovníků a zejména v preventivně výchovné činnosti žáků. Komponenty školního programu proti šikanování dle metodického pokynu MŠMT:

1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu);
2. motivování pedagogů pro změnu;
3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;

4. užší realizační tým (zástupce vedení – nejlépe ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, zástupce družiny, školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog atd.);
5. společný postup při řešení šikanování
6. primární prevence v třídních hodinách;
7. primární prevence ve výuce;
8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování;
9. ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů);
10. spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s prevencí a řešením šikany ve škole, například na webových stránkách, pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách);
11. školní poradenské služby;
12. spolupráce se specializovanými zařízeními;
13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

Každá škola by měla mít vytvořený hodnotový rámec, který deklaruje školu jako bezpečné prostředí respektující identitu člověka. Na vytváření bezpečí by se měli podílet všichni účastníci pedagogicko-výchovného procesu, tedy vedení školy, pedagogický sbor, žáci a také rodiče. Klima školy je ovlivněno také osobou manažera školy. Škola má povinnost zajistit podmínky žákům i pedagogům pro naplňování jejich základních biologických potřeb a pro možnost hájit svou osobní zónu, což je nezbytným předpokladem pro pocit bezpečí jako takový. Bez dosažení základního zážitku bezpečí neprobíhá další sociální učení (MŠMT, 2016). Předpokladem k vytvoření bezpečného prostředí je nastavení pravidel chování a jmenovité určení důsledků za jejich nedodržení. O pravidlech a jejich důsledcích musí být všichni ve škole dobře informováni a rozumět jim. Tyto pravidla jsou jasně deklarována a jsou součástí školního řádu. Pro případ výskytu šikany je doporučeno, aby škola měla nastavený systém včasné identifikace varovných signálů, tedy postupy komunikace a pravidelného monitoringu. Každá škola by měla mít zmapovanou síť pomoci ve svém regionu a navázanou spolupráci s relevantními subjekty a odborníky, kteří mohou být nápomocni při prevenci šikany a mohli by intervenovat v případě jejího výskytu na školách. Důležité je také vzdělávání pedagogů v této oblasti ale také podpora dobrého

klimatu ve třídách. Pravidelnou platformou pro reflexi spokojenosti jsou například třídnické hodiny, kde se klade důraz na správný postoj k agresivitě a k prevenci nežádoucích jevů. Důležité je také vhodné sestavení tříd s ohledem na vztahy, specifické potřeby žáků a velikost tříd.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Vlastní šetření

Praktické šetření bylo realizováno na Střední zemědělské škole v Brandýse nad Labem. Praktická část obsahuje poznatky získané v realizovaném kvantitativním dotazníkovém šetření mezi žáky a kvalitativním dotazníkem s metodikem prevence ze střední odborné školy ve Středočeském Kraji. Jednotlivé otázky jsou zpracované v tabulkách a grafech včetně poznámek respondentů. V závěru této části jsou uvedeny návrhy a doporučení navržené na základě zjištěných informací z rozhovoru a dotazníkového šetření v rámci školní prevence v oblasti prevence šikany. Zřizovatelem školy je Krajský úřad Středočeského kraje, Zborovská 11, Praha 5.

5.1. Charakteristika místa šetření

V roce 2018 došlo ke sloučení Integrované střední školy Františka Melichara (ISŠ) a Střední zemědělské školy. ISŠ měla po sloučení cca 110 žáků a postupně docházelo k utlumení činnosti tohoto odloučeného pracoviště. V červnu 2021 zde úspěšně vykonalo 14 žáků závěrečné zkoušky v oborech (23-51-H/01) Strojní mechanik a (65-51-E/01) Stravovací a ubytovací služby. Činnost bývalé ISŠ byla postupně utlumována. Výuka v současnosti probíhá v budovách školy ve 21 učebnách, z toho v 13 odborných učebnách. Úkolem zemědělské školy je vychovávat a vzdělávat odborníky pro zemědělské obory, které navazují na zemědělskou výrobu, ochranu přírody, ekologii, lesnictví, vedení rodinných firem zaměřených na agropodnikání, ale i pro obory zdánlivě nesouvisející s touto problematikou. Absolventi mají po úspěšném ukončení studia znalosti a schopnosti potřebné ke kvalifikovanému vykonávání funkcí středních technickohospodářských pracovníků, k vedení živnosti, podnikatelské činnosti, služeb pro zemědělství, zpracování zemědělské produkce a k výkonu činnosti na úseku tvorby a ochrany životního prostředí, lesnictví a obnovy venkova. Jsou schopni pokračovat ve studiu na vysoké škole nebo na vyšší odborné škole. V průměru 60 % absolventů pokračuje ve studiu na VŠ a VOŠ.

Ve školním roce 2021/2022 Střední škola Zápská 302, Brandýs nad Labem, PO nadále pokračuje ve vzdělávání v následujících oborech ukončených maturitní zkouškou:

1. Agropodnikání (č. oboru 41-41-M/01);
2. Agropodnikání (č. oboru 41-41-M/01) – zaměření na Chov koní a jezdeckví;
3. Ekologie a životní prostředí (č. oboru 16-01-M/01).

Ve školním roce 2020/2021 do 1. ročníků nastoupilo 52 studentů. Průměrný prospěch žáků, kteří se hlásili ke studiu na obor Agropodnikání byl 1,70 a u oboru Ekologie a životní prostředí 1,76. První ročníky nebyly zcela naplněny. Ve školním roce 2021/2022 do 1. ročníků nastoupilo 50 studentů. První ročníky také nebyly zcela naplněny. Celkový počet žáků je aktuálně 181 (Střední zemědělská škola Brandýs nad Labem PO, Výroční zpráva 2020/2021).

5.2. Preventivní programy

Ve škole je aktivní výchovný poradce (dále jen VP), který poskytuje konzultační činnost v rámci poradenské a metodické činnosti pro pedagogické pracovníky a poradenskou činnost v oblasti trhu práce. Současně se věnuje řešení vzniklých problémů u jednotlivých žáků – problémy s adaptací na online vyučování a poskytuje poradenství v případě kyberšikany. Zajišťuje realizaci závěrů a doporučení vyplývajících z vyšetření, Poskytuje pomoc při tvorbě IVP a PLPP a zajišťuje odborné vzdělávání. Nedílnou součástí jeho činností je zajišťování spolupráce s PPP, SPC, s OSPOD, ÚP, PČR. Poskytuje současně informace o odborných pracovnících. Metodikem školní prevence je pedagogický pracovník, který se činnosti věnuje od začátku školního roku 2022/2023. Školské poradenské pracoviště se v průběhu školního roku schází pravidelně. Spolupráce s Pedagogicko-psychologickou poradnou Středočeského kraje a speciálně pedagogickými centry je na velmi dobré úrovni. Spolupráce je navázaná s PPP Praha-východ, PPP Mělník, PPP Mladá Boleslav, SPC Stará Boleslav, OSPOD Praha-východ. Škola aktivně spolupracuje s rodiči. V rámci spolupráce s PČR a ÚP využívá možnosti odborných besed a přednášek. Ve školním roce 2020/202 bylo cílem primární prevence zvýšit odolnost žáků vůči společensky nežádoucím jevům. Výchovně vzdělávací činnost byla zaměřena na prohlubování komunikačních dovedností, které vedou k samostatnému a zodpovědnému rozhodování, k posilování sebedůvěry, ke zvyšování zdravého sebevědomí, k odolnosti vůči stresu a v neposlední řadě ke stanovení si reálných cílů v životě. Neméně důležitým cílem bylo předávání informací o návykových látkách, vytváření

postojů a schopností odmítnout tyto látky, podpořit vznik stabilní a vyrovnané osobnosti. Rozvíjet schopnosti otevřeně projevovat vlastní názory a respektovat odlišné postoje druhých. Zabránit tak rizikovému chování – šikana, vandalismus, kriminalita, kyberšikana, záškoláctví, sebepoškození. Škola vycházela z Preventivního programu a z plánu akcí primární prevence na školní rok. Naplánované akce byly realizovány pouze v 1. pololetí školního roku, ve 2. pololetí vzhledem k distanční výuce akce neprobíhaly. V září proběhl adaptační den pro žáky 1. ročníků. Žáci hodnotili náplň kurzu kladně. Jednotlivé aktivity přispěly k lepšímu poznání nových spolužáků. Na modelových situacích si ověřili znalost pravidel správné komunikace. Ve školním roce 2021/2022 probíhala primární prevence obdobně. V rámci realizace programů všeobecné primární prevence škola spolupracuje s Prev-Centrem, z. ú. z Prahy 6. Pro 2. ročníky byl realizován program na téma Multikulturní výchova, prevence rasismu a xenofobie. Na všechny programy byly vypracovány závěrečné práce s cílem, popisem průběhu, výstupy a zhodnocením. Ke zlepšení vztahů mezi žáky, k rozvíjení komunikace a asertivního chování přispěly i další školní akce dle zaměření jednotlivých oborů, divadelní a filmová představení. Škola je zařazena do projektu Nenech to být. Ve školní schránce důvěry nebyl za školní 2020/2021 rok žádný podnět k řešení. Ve 2. pololetí školního roku byl škole schválen neinvestiční účelový příspěvek z rozpočtu Středočeského kraje na realizaci aktivit z oblasti specifické primární prevence v roce 2020. Z důvodu distanční výuky byl použit ve školním roce 2021/2022. Ve školním roce 2020/2021 nebyla potřeba řešit žádná závažná porušení školního řádu, ani žádné výrazné projevy patologického jednání (Střední zemědělská škola Brandýs nad Labem PO, Výroční zpráva 2020/2021). Z organizačního hlediska je prevence rizikového chování předmětem aktivit školního metodika prevence a výchovného poradce, taktéž třídních učitelů a ostatních pedagogických pracovníků. Pedagogičtí pracovníci jsou seznámeni s aktivitami, které jsou aplikovány v souladu s preventivním programem školy.

5.3 Dotazníkové šetření

Pro kvantitativní šetření byla použita metoda dotazníku. Jednalo o anonymní dotazník, který obsahoval otevřené a uzavřené otázky. Některé otázky obsahovaly podotázku,

kteřá pomohla k zjištění relevantních informací a ke specifikaci odpovědi. Cílem dotazníku bylo zjistit, jestli žáci chápou, co šikana je, jaké formy šikany se objevují a jaký je jejich postoj k tomuto nežádoucímu jevu. Současně bylo předmětem šetření zjistit na jaké úrovni ve škole působí prevence šikany. O spolupráci s vyplněním dotazníků byla požádána metodistka prevence a výchovná poradkyně. Dotazník jsem rozdala z převážné většiny sama v průběhu cvičných hodin. S vyplněním dotazníků neměli žáci větší problém. Na vyplnění dotazníku byl omezený časový limit 15 minut. Žáci byli dostatečně informováni o dobrovolnosti dotazníku a o jeho účelu. S dotazníky se dále pracovalo v elektronické podobě a byli dále vyhodnocováni. Dotazník měl dvě části: úvod (informace o dotazníku včetně poděkování) a hlavní část (vlastní otázky dotazníku). Pevážná část otázek byla formulována uzavřeným způsobem s možností výběru odpovědi. Čtyři otázky poskytovaly možnost otevřené odpovědi. Znění otázek je uvedeno v Příloze č. 1: Vzor dotazníku. Cílem zjišťování bylo zodpovědět stanovené výzkumné otázky:

- Které typy šikany se vyskytují na škole nejvíce?
- Jak žáci chápou pojem šikana a jaká je jejich tolerance tohoto typu rizikového chování?
- Mají žáci dostatek informací a preventivních programu, které by je zajímaly k prevenci šikany na škole?

Data dotazníku byla přenesena Google online dotazníku, z kterého byla vyexportována do programu Microsoft Excel a přímo automaticky zpracována do výšečových či sloupcových grafů.

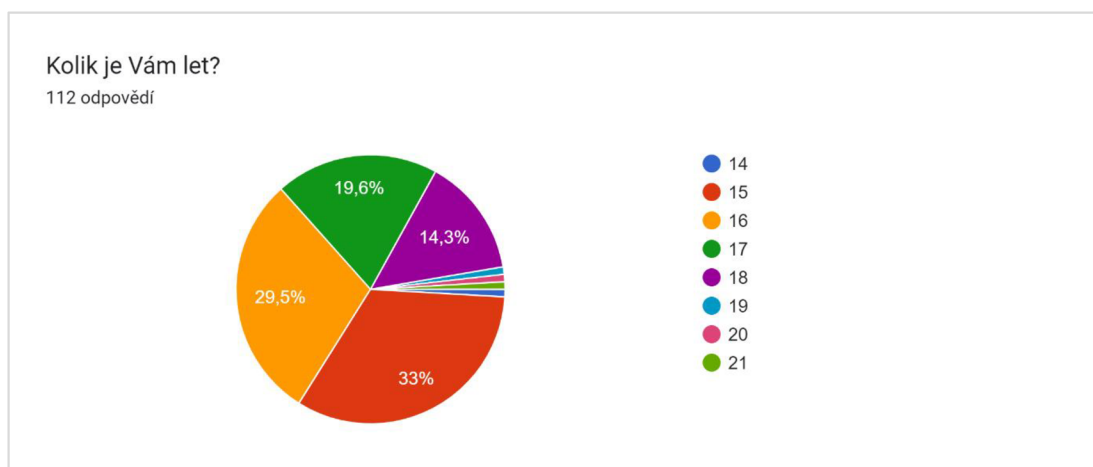
5.4 Zhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Otázka č. 1 Jste muž, žena nebo jiné.

Na dotazník odpovídaly všechny ročníky a třídy školy. Dotazníkového šetření se účastnili pouze přítomni žáci, celkem 112 respondentů ve věku 15–21 let. Vyhodnocovány byly čtyři ročníky všech oborů. Žádný z vyplněných dotazníků nebylo nutné vyřadit. Z celkového počtu účastníků výzkumu bylo 63 žen, 47 mužů a 2 respondenti označili u pohlaví odpověď „jiné“ (viz graf č.1).

Otázka č. 2 Kolik je Vám let?

Graf č. 1: Věková struktura

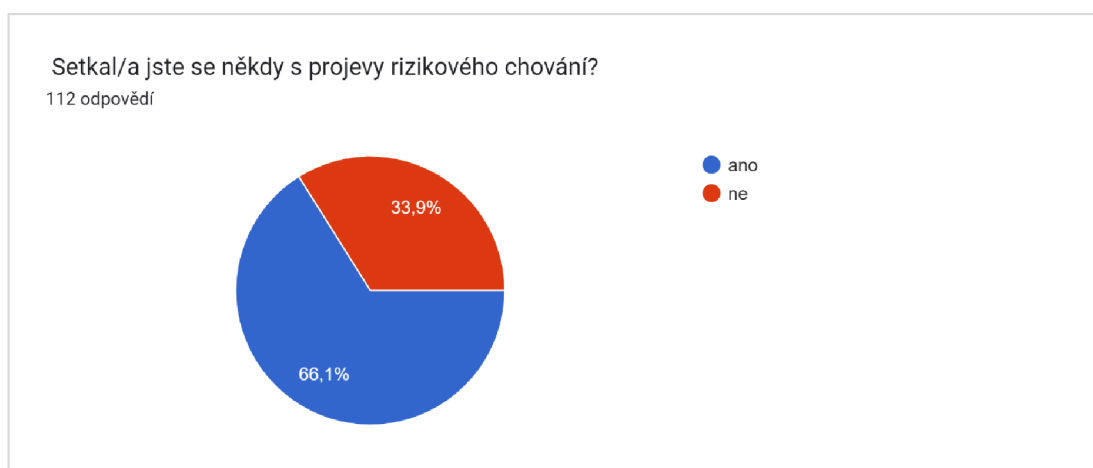

Zdroj: Vlastní šetření

Z celkového počtu 112 respondentů 33 % odpovídajících bylo zařazeno do kategorie 15 let, 29,5 % do kategorie 16 let, 19,6 % do kategorie 17 let 14,3 % do kategorie 18 let. Je patrné, že na dotazník odpovídali převážně žáci 1. a 2. ročníků.

Otázka č. 3 Setkal/a jste se někdy s projevy rizikového chování?

Graf č. 2: Projevy rizikového chování

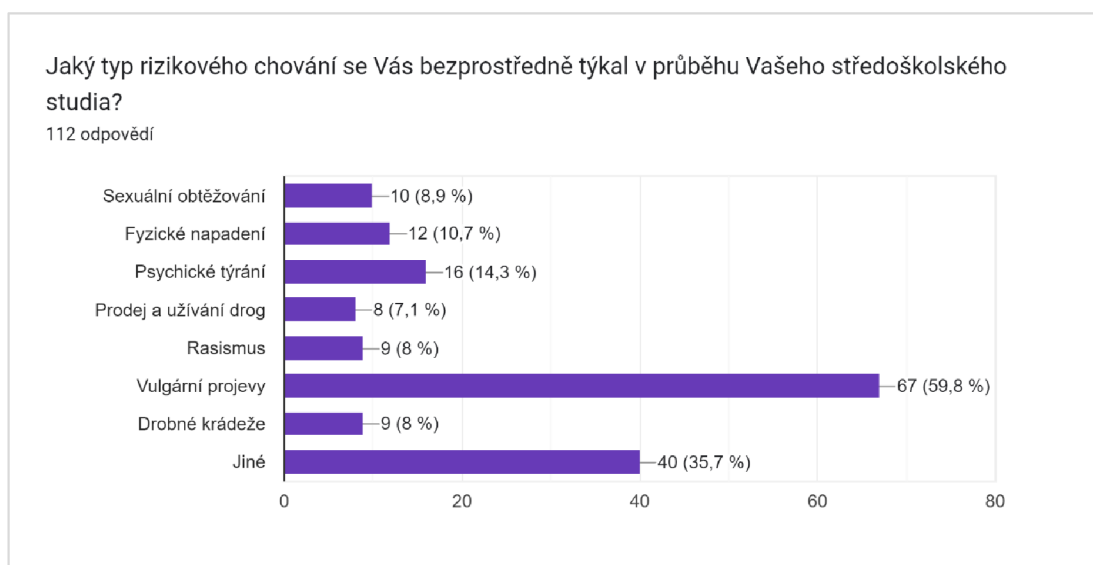

Zdroj: Vlastní šetření

Z celkového počtu 112 respondentů se jenom 33,9 % nikdy nesetkalo s projevy chování označeného jako rizikové. Z grafu č. 2 vyplývá, jak je tento fenomén rozšířen ve sledované skupině.

Otázka č. 4 Jaký typ rizikového chování se Vás bezprostředně týkal v průběhu Vašeho středoškolského studia?

Graf č. 3: Bezprostřední projevy rizikového chování v detailech

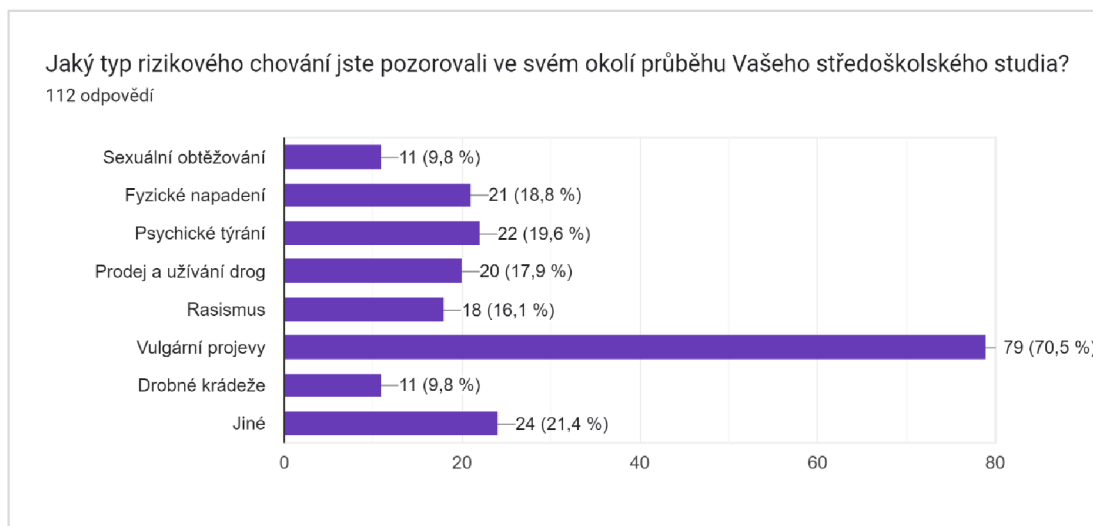
Zdroj: Vlastní šetření

Formulace této otázky umožnila respondentům výběr z více možných variant odpovědí. Jako nejčastější rizikové chování se jeví vulgární projevy (59,8 %), psychické týrání (14,3 %), fyzické napadení označilo jako nejčastější projev rizikového chování 12 respondentů (10,7 %), sexuální obtěžování uvádí 10 odpovídajících (8,9 %), rasismus a drobné krádeže uvádí shodně 9 respondentů (8 %) a prodej a užívání drog 8 účastníků výzkumu (7,1 %). Možnost jiné projevy volilo až 40 respondentů (35,7 %).

Alarmující je počet respondentů, kteří se stali cílem psychického a fyzického týrání, nebo tyto projevy tak vnímaly. Vulgární projevy jsou obecně jedním z projevů adolescentů, nicméně téměř 60 % respondentů se stalo terčem takovýchto projevů nedobrovolně.

Otázka č. 5 Jaký typ rizikového chování jste pozorovali ve svém okolí v průběhu Vašeho středoškolského studia?

Graf č. 4: Projevy rizikového chování pozorované v okolí v detailech

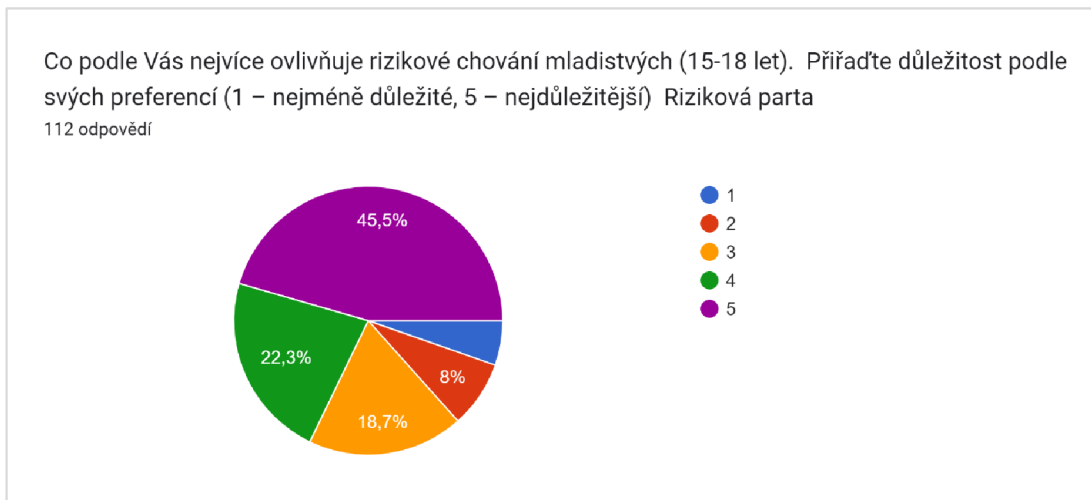
Zdroj: Vlastní šetření

Formulace této otázky umožnila respondentům výběr z více možností. Jednalo se o pozorované rizikové chování, respondent tedy nebyl účastníkem. Jako nejčastější rizikové chování se jeví vulgární projevy, které zaznamenalo 79 respondentů (70,5 %), dále psychické týrání pozorované 22 respondenty (19,6 %), fyzické napadení označilo jako nejčastější projev pozorovaného rizikového chování 21 respondentů (18,8 %), prodej a užívání drog pozorovalo 20 respondentů (17,9 %) svědkem rasismu bylo 18 odpovídajících (16,1 %) sexuální obtěžování uvádí 11 respondentů (9,8 %), drobné krádeže uvádí 11 respondentů (9,8 %). Možnost jiné volilo 24 respondentů (21,4 %).

Otázka č. 6 Co podle Vás nejvíce ovlivňuje rizikové chování mladistvých?

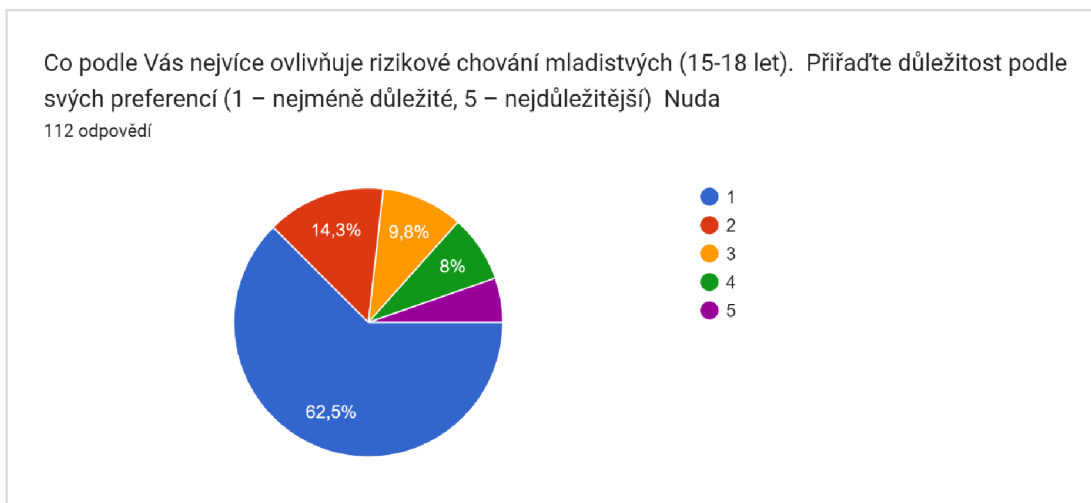
Respondenti měli na výběr z více možností. Jako nejvíce posilujícím faktorem negativní změny chování se jeví riziková parta 51 respondentů (45,5 %), na druhé místo důležitosti tento faktor klade 25 respondentů (22,3 %), pro 21 respondentů (18,7 %) je riziková parta třetím nejdůležitějším vlivem pro rizikové chování, naopak pro 13,4 % respondentů je tento faktor zanedbatelný (viz graf č. 5).

Graf č. 5: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Riziková parta

Zdroj: Vlastní šetření

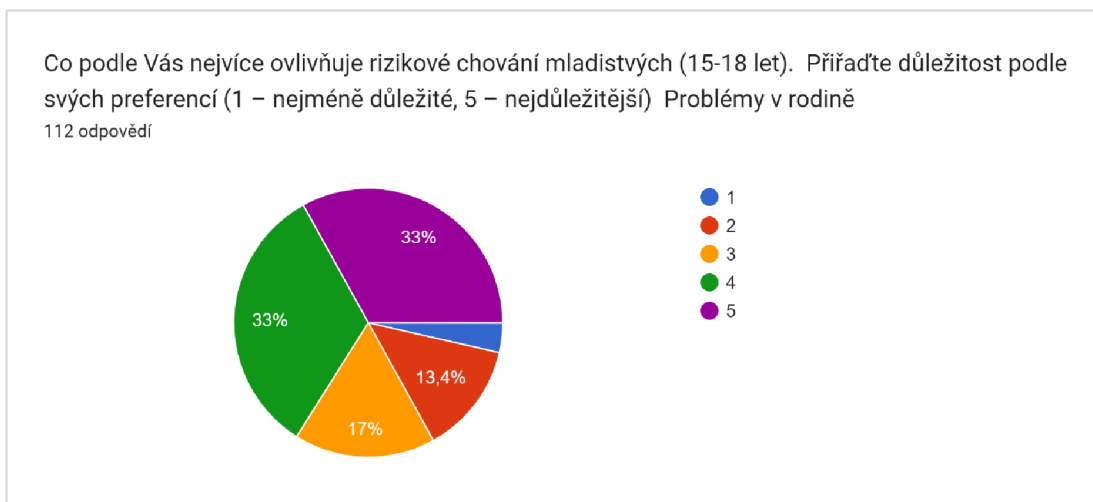
Graf č. 6: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Nuda

Zdroj: Vlastní šetření

Nudu za nejméně důležitý „motivátor“ rizikového chování považuje až 70 respondentů (62,5 %), na druhé místo nedůležitosti tento faktor klade 16 respondentů (14,3 %), pro 11 respondentů (9,8 %) je nuda třetím nejdůležitějším vlivem pro vznik rizikového chování, naopak pro 13,4 % respondentů je tento faktor nejdůležitější.

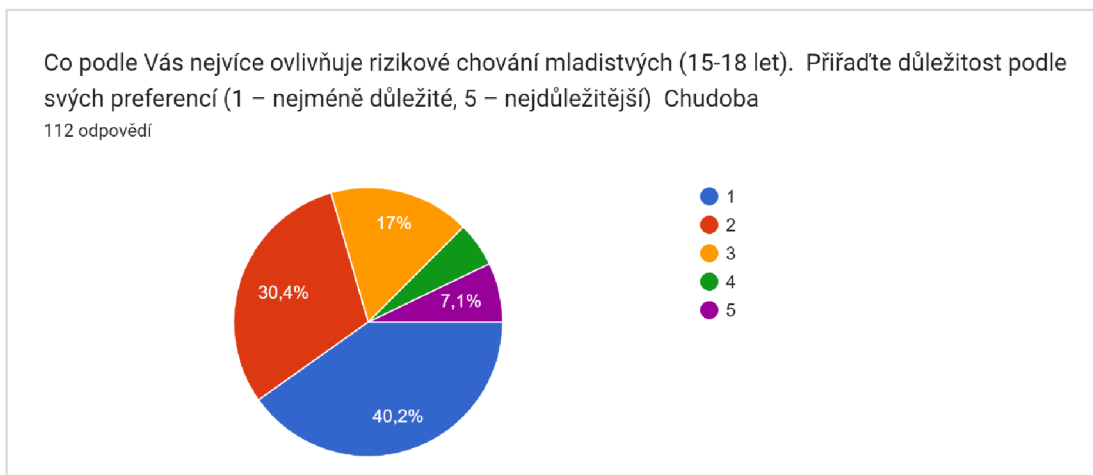
Graf č. 7: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Problémy v rodině

Zdroj: Vlastní šetření

Problémy v rodině chápe jako první a druhý nejdůležitější faktor, který stojí za rizikovým chováním shodně 37 respondentů (33 %), pro 19 (17 %) respondentů je to třetí nejdůležitější vliv a pro 15 (13,4 %) respondentů čtvrtý nejdůležitější vliv. Ostatní respondenti přikládali problémům v rodině nejmenší důležitost.

Graf č. 8: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Chudoba

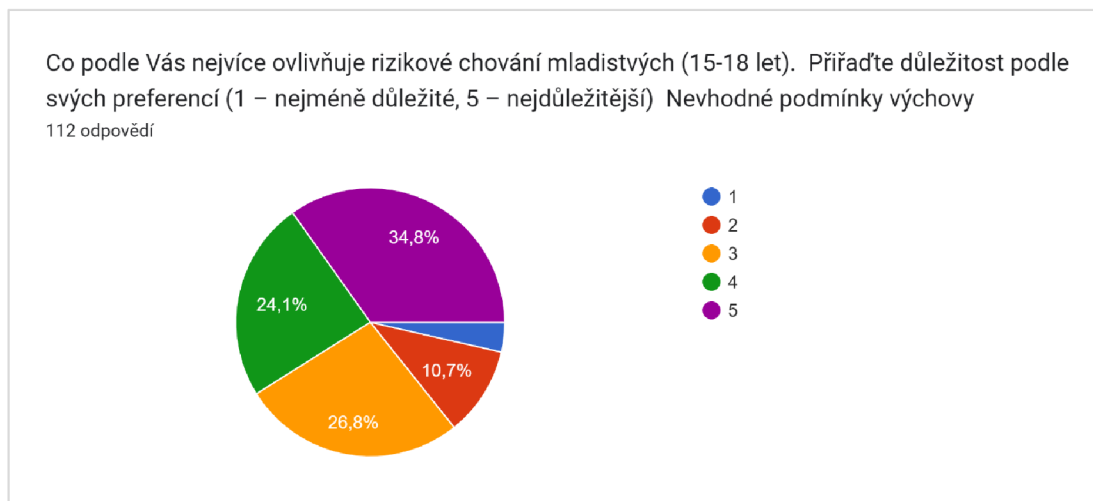

Zdroj: Vlastní šetření

Faktor chudoby chápe jako nejméně důležitý pro vznik negativních jevů v chování mladistvých až 45 (40,2 %) respondentů a jako druhý nejméně důležitý faktor chudobu

uvádí 34 (30,4 %) respondentů. Pro 19 (17 %) respondentů je to třetí nejdůležitější vliv. 14 (12,5 %) respondentů přikládá chudobě největší důležitost pro vznik tohoto negativního jevu.

Graf č. 9: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Nevhodné podmínky výchovy

Zdroj: Vlastní šetření

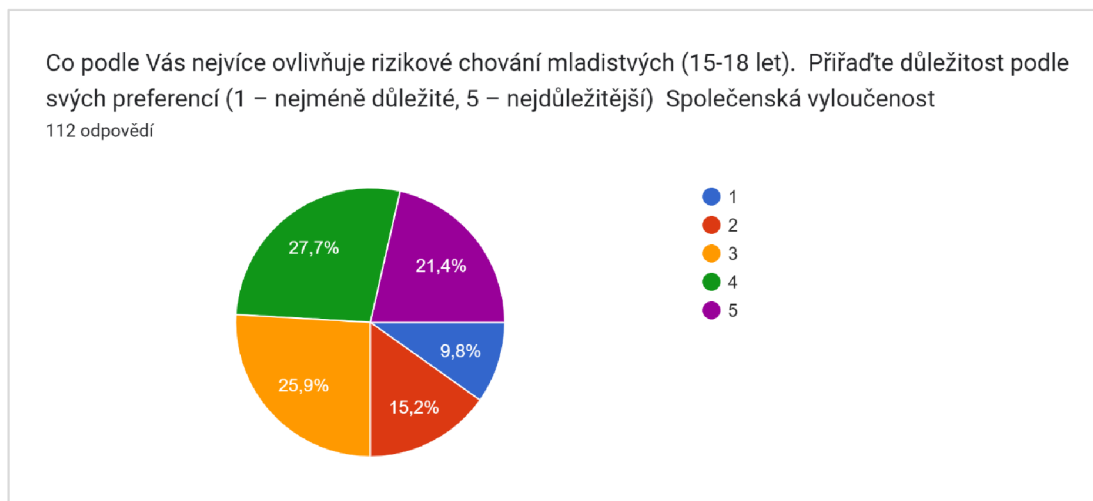
Podle 39 (34,8 %) respondentů ovlivňují chování mladistvých nejvíce nevhodné podmínky výchovy. Tento faktor jako druhý nejdůležitější označilo 27 (24,1 %) respondentů a pro 30 (26,8 %) byly nevhodné podmínky výchovy třetím nejdůležitějším vlivem, který byl příčinou vzniku rizikového chování. 12 (10,7 %) respondentů kladlo tento faktor na čtvrté místo a pro 4 (3,6 %) respondentů je jsou nevhodné podmínky výchovy pro rizikové chování zanedbatelné.

Podle 24 (21,4 %) studentů Střední zemědělské školy Brandýs nad Labem – Stará Boleslav ovlivňuje chování mladistvých nejvíce společenská vyloučenost, jako druhý nejdůležitější faktor ji uvádí 31 (27,7 %) respondentů a pro 29 (25,9 %) je třetím nejdůležitějším faktorem. 28 (25 %) respondentům se společenská vyloučenost nejvíce jako zásadní pro vznik rizikového chování.

Z výše popsaného můžeme vyvodit tři nejdůležitější faktory ovlivňující vznik nežádoucího chování u mladistvých, a to rizikovou partu, na které se shodlo 51 (45,5 %) respondentů, nevhodné podmínky výchovy převládaly u 39 (34,8 %) respondentů a problémy v rodině uvedlo 37 (33 %) respondentů.

Naopak nejméně ovlivňující se podle účastníků průzkumu jevila nuda, kterou jako nejméně důležitou označilo až 70 (62,5 %) respondentů a chudoba, na které se jako na nejméně důležitém faktoru shodlo 45 (40,2 %) odpovídajících.

Graf č. 10: Vlivy na rizikové chování mladistvých – Společenská vyloučenost

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 7 Co představujete pod pojmem šikana?

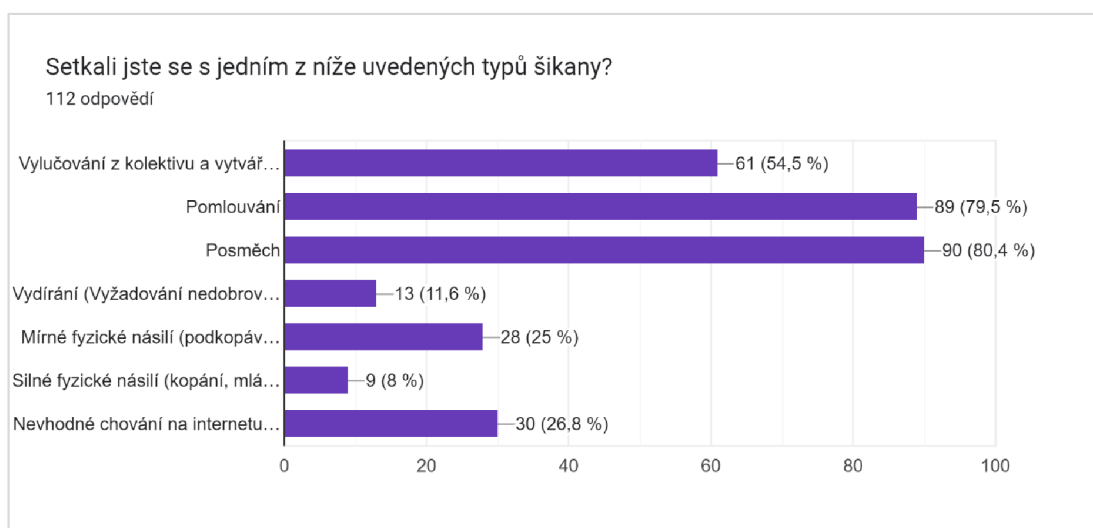
Respondenti dle odpovědí kladli velký důraz na psychické a fyzické týrání, zesměšňování. Šikanu taktéž chápou jako chování, které je oběti nepříjemné, vesměs bylo popisováno jako vulgární slovní napadání, zesměšňování, pomlouvání až vylučování z kolektivu. Žádný z respondentů neuvedl opakování jako významnou charakteristiku šikany, nicméně z odpovědí je patrné, že šikano jako opakující se jednání chápou. Z odpovědí je možné dovodit taktéž zkušenosti s různými stadii šikany.

Otázka č. 8 Setkali jste se s jedním z níže uvedených typů šikany?

Osobní zkušenosti popisuje Graf č. 11, ze kterého je patrné, že až 90 (80,4 %) respondentů se setkalo s posměchem, 89 (79,5 %) respondentů s pomlouváním a alarmujícími 61 (54,4 %) s vyloučením z kolektivu tzv. ostrakizací. Mírné fyzické násilí uvádí jako svoji negativní zkušenost 28 (25 %) respondentů a s nevhodným chováním na internetu se setkalo až 30 (26,8 %) respondentů. Velmi znepokojující je

procento studentů, kteří se setkali se silným fyzickým násilím – kopáním, mlácením, se kterým se osobně muselo vypořádat 9 (8 %) respondentů. Neméně závažné je poměrně vysoký výskyt vydírání, které je charakterizované jako vyžadování nedobrovolné služby nebo vyhrožování zničením pověsti nebo fyzickým ublížením. S tímto jednáním má osobní zkušenost až 13 studentů Střední zemědělské školy Brandýs nad Labem – Stará Boleslav. Z odpovědí na tuto otázku je patrné, že na škole se vyskytuje šikana jak fyzická, tak psychická a také v podobě dnes „moderní“ kyberšikany, která je o to závažnější, že před tímto typem není možný efektivní únik.

Graf č. 11: Typy šikany – osobní zkušenost

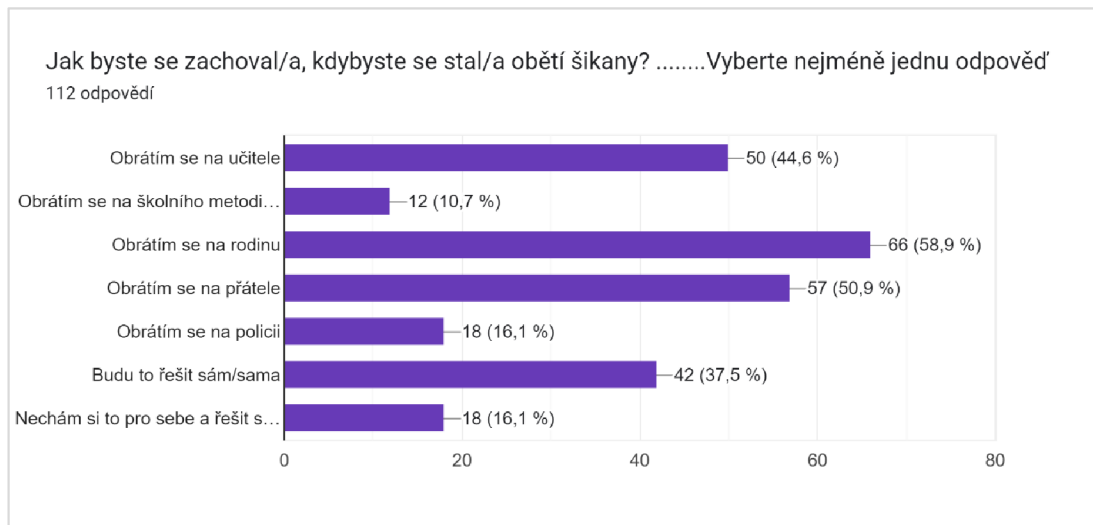

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 9 Jak byste se zachoval/a kdybyste se stal/a obětí šikany?

Tato otázka cílí na schopnost účinně vystoupit a efektivně se bránit šikaně. Prvotním impulsem k možnosti obrany je být informován. To vyžaduje schopnost a sílu oběti k takovému aktu, existenci referenční osoby/instituce a povědomost o takovéto možnosti. Z Grafu č. 12 je patrné, že až 66 (58,9 %) respondentů by se obrátilo na rodinu, 57 (50,9 %) respondentů by se obrátilo na přátele a 50 (44,6 %) by se obrátilo na učitele, ale jenom 12 (10,7 %) na školního metodika prevence. Do řešení šikany individuálně, bez pomoci, by se pustilo 42 (37,5 %) respondentů. 18 (16,1 %) dotazovaných by se obrátilo na policii nebo by šikanu neřešilo vůbec, netýká s jich.

Graf č. 12: Typy reakcí na šikanu z pohledu oběti

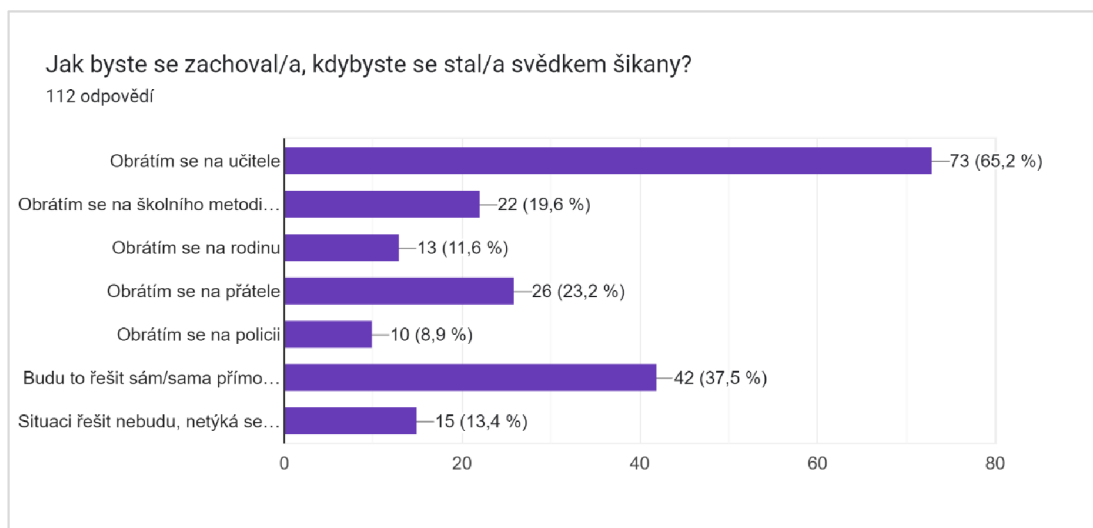

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 10 Jak byste se zachoval/a kdybyste se stal/a svědkem šikany?

Schopnost a odvaha účinně pomoci je předmětem otázky č. 11. Současně může indikovat i stadium, ve kterém se kolektiv s ohledem na šikanu nachází. Ochota k oznamování a k řešení šikany je nepřímo úměrná míře souhlasu kolektivu a jednotlivých členů s agresorem, tedy stadiu šikany. Schopnost a síla svědků nebo účastníků šikany klesá s vyšším stadiem šikany. Osobní morální hodnoty a odvaha k takovému aktu, existence referenční osoby/instituce a povědomost o takové možnosti jsou neméně důležité a přispívají k různé reakci na toto jednání. Z níže uvedeného Grafu č. 13 je patrné, že až 73 (65,2 %) respondentů by se obrátilo na učitele, 22 (19,6 %) na školního metodika prevence, 42 (37,5 %) respondentů by šikanu řešilo osobně bez pomoci, 26 (23,2 %) by se obrátilo na přátele, ale jenom 13 (11,6 %) na rodinu. Šikana v pozici svědka se netýká 15 respondentů, z toho důvodu se k dotazu nevyjádřili.

Graf č. 13: Typy reakcí na šikanu z pohledu svědka

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 11 Co si představujete pod pojmem kyberšikana

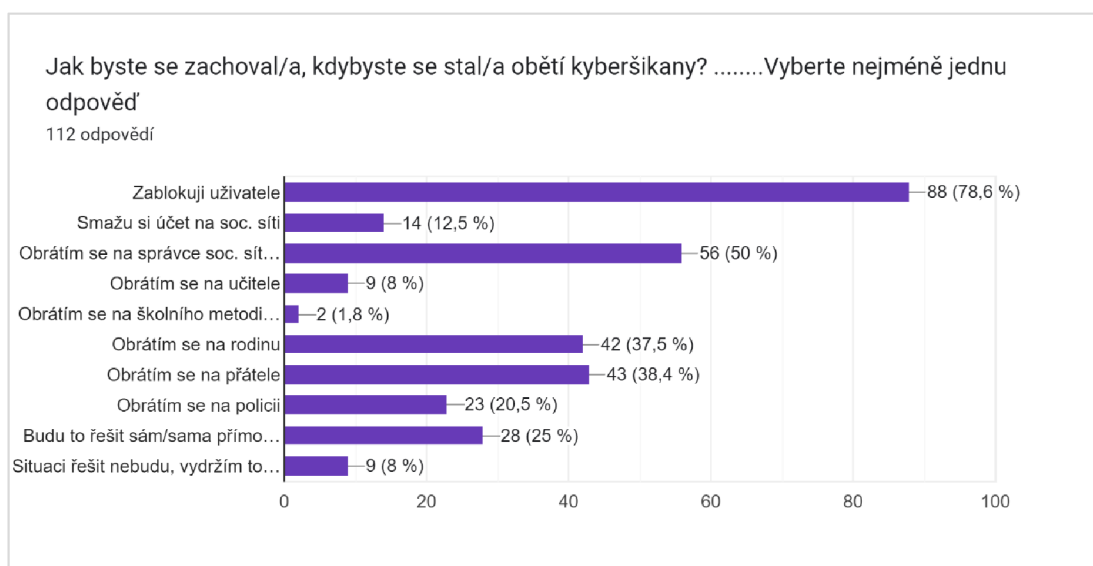
Ze slovních odpovědí je patrné, že respondenti pojem kyberšikana chápou velmi dobře. Mezi nejčastější odpovědi patřilo vymezení pojmu slovy: „psychické týrání na internetu“ nebo „opakované napadání na internetu, falešná vážná obvinění, zveřejňování fotek“, a také „zveřejňování citlivých informací, pomlouvání a urážení člověka na internetu“. Dotazovaní vesměs chápou, že kyberšikana je rozšířená forma klasické šikany a vyznačuje se opakováním. Rovněž byli respondenti informováni o faktu, že kyberšikanu je možné aktivně provádět prostřednictvím mailů, webů a sociálních sítí. Míra rozšířenosti chytrých telefonů a také online přítomnosti a angažovanosti mladistvých negativně posílila vliv kyberšikany, která se stává prakticky všude přítomna, tak jako se zvyšuje míra online života.

Otázka č. 12 Jak byste se zachoval/a kdybyste se stal/a obětí kyberšikany?

Tato otázka cílí na schopnost účinně a efektivně se bránit kyberšikaně. Prvotním impulsem k obraně je předpoklad být informován o možnostech obrany. Anonymita internetového prostředí vyžaduje menší míru síly oběti k takovému aktu, je však podmíněná schopnostmi. Z Grafu č. 14 je patrné, že až 88 (78,6 %) respondentů by si pouze zablokovalo uživatele, se kterým má negativní zkušenost, 14 (12,5 %) by si účet

smazalo úplně. Tato aktivita sama ale není dostatečně účinná, a to z toho důvodu, že blokadou pouze zamezíme zobrazení nežádoucího obsahu na svém profilu na sociální síti, nebo se odpojíme úplně. Nežádoucí obsah, který se oběti bezprostředně dotýká „žije dál svým životem“ a zobrazuje se dalším uživatelům sociální sítě, a tedy i té sociální „bublině“, ve které se oběť pohybuje. Další aktivitou, kterou respondenti považují za účinnou by vybralo 56 (50 %) respondentů a obrátilo by se na správce sociální sítě, 42 (37,5 %) by se obrátilo na rodinu a 43 (38,4 %) by se obrátilo na přátele. Individuálně by to řešilo 28 (25 %) odpovídajících a na policii by se obrátilo 23 (20,5 %) respondentů. Jenom 9 (8 %) respondentů by se obrátilo na učitele a 2 (1,8 %) na školního metodika prevence. Odpovědi vedou k závěru, že dotazovaní ne úplně chápou funkce sociálních sítí, nebo nevnímají intenzitu rizikového chování jako závažnou.

Graf č. 14: Typy reakcí na kyberšikanu z pohledu oběti

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 13 Jak byste se zachoval/a kdybyste se stal/a svědkem kyberšikany?

Otázka č. 13 se zaměřuje na reakci svědků kyberšikany. V online prostředí oznamování napomáhá vysoká míra anonymity, a to je patrné i na odpovědích respondentů. Výše uvedený Graf č. 15 uvádí, že 57 (50,9 %) respondentů by se obrátilo na správce sociální sítě, 37 (33 %) by situaci řešilo samo, 34 (30,4 %) respondentů by

se obrátilo na přátele, 32 (27,7 %) na policii, 22 (19,6 %) na učitele a 7 (6,3 %) na metodika prevence. Kyberšikanu v pozici svědka řešit nebude 15 respondentů.

Graf č. 15: Typy reakcí na kyberšikanu z pohledu svědka

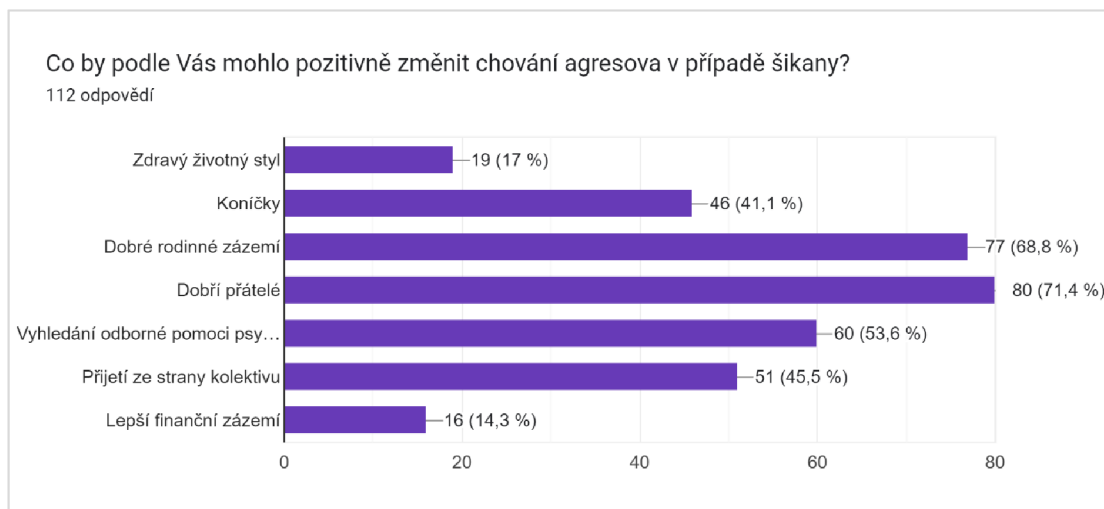

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 14 Co by podle Vás mohlo pozitivně změnit chování agresora v případě šikany?

Změnu v chování by podle respondentů mohli nejvíce ovlivnit dobří přátelé, s tímto tvrzením se ztotožňuje 80 (71,4 %) respondentů a dobré rodinné zázemí 77 (68,8 %) respondentů. Vysoká míra vlivu je připisována také vyhledání odborné pomoci, kterou vnímalo 60 (53,6 %) respondentů jako stěžejní, dále přijetí ze strany kolektivu 51 (45,5 %) a koníčky 46 (42,1 %) v duchu hesla: „kdo si hraje, nezlobí“. Vše jsou to faktory, které souvisí s duševní pohodou jedince označovanou také jako personal wellbeing. Osobní duševní pohodu si jedinec vytváří také ve spojitosti se sociálními kontakty, jako jsou přátelé, rodina a mírou přijetí jeho osobnosti těmito sociálními kontakty. Nezanedbatelný vliv má také dle respondentů zdravý životní styl 19 (17 %). Nejmenší vliv přisuzovali respondenti lepšímu finančnímu zázemí 16 (14,3 %).

Graf č. 16: Faktory změny chování agresora

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 15 Jaké preventivní programy zaměřeny na rizikové chování / šikanu jste zaznamenal/a na Vaší škole?

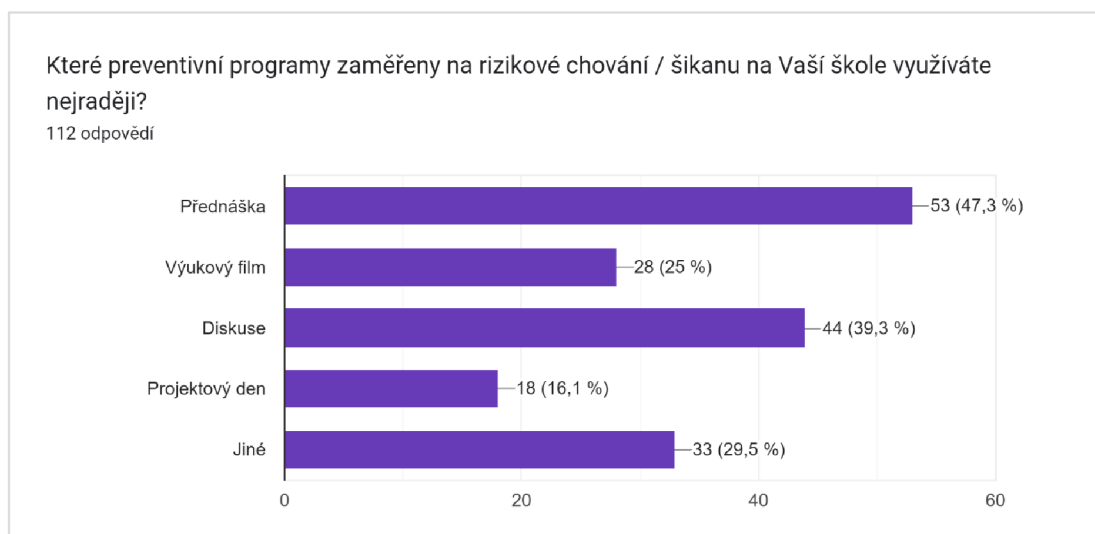
Odpovědi respondentů naznačili, že škola se zaměřuje na přednášky, dialogy, případně již na konkrétní řešení situací ve formě hromadné diskuse, někteří uvedli jako preventivní program výzdobu nástěnky s touto tematikou. Převážná většina vnímá preventivní programy jako nedostatečné, nebo si jich nebyla vědoma vůbec. Část respondentů má dojem nezájmu ze strany školy této problematice se věnovat.

Otázka č. 16 Které preventivní programy zaměřeny na rizikové chování/šikanu na Vaší škole využíváte nejraději?

Vzhledem k odpovědi na Otázku č. 15, se v Otázce č. 16 mohli respondenti vyjádřit omezeně. Výsledkem byly možnosti, které uvádí níže uvedený Graf č. 18.

Nejoblíbenějším z omezené nabídky je přednáška 53 (47,3 %), následuje diskuse, kterou uvedlo jako oblíbenou 44 (39,3 %) respondentů a jiná forma, kterou uvedlo 33 (29,5 %) respondentů. Nejméně oblíbený je projektový den, který preferuje 18 (16,1 %) respondentů. Jiné formy a nápady rozebírá blíže Otázka č. 17.

Graf č. 18: Využívání a preference školních programů

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 17 Co byste chtěl/chtěla změnit/doplnit v preventivních programech zaměřených na rizikové chování / šikanu na Vaší škole?

Doplňující odpovědi byly zajímavé svým vnímáním situace, otevřeností, komplexností a jasným návodem k řešení. Níže jsou uvedeny některé z nich.

Názor č. 1:

„Aby se učitelé opravdu zajímali, přeškolili se a nešikanovali nás nevědomky taky, aby děti, co šikanují vyhodili, nebo jinak potrestali. Všichni tu jsou psychicky nemocní, včetně učitelů, měli by začít léčit vlastní traumata, a ne je přenášet na nás. Neměli by přehlížet ty odporné věci co se tu děly/dějí.“

Názor č. 2:

„Přednáška pro vyučující na zvládání problematických jedinců, případně názorné ukázky pro pochopení méně chytrých členů třídy, kteří se všem přednášejícím smějí.“

Názor č. 3:

„Nějaké poučení, následky, že nikdo nic u šikany nezíská, ale oběť toho hodně ztratí.“

Cílem zjišťování bylo zodpovědět stanovené výzkumné otázky:

- Které typy šikany se vyskytují na škole nejvíce?

Z uvedených odpovědí dotazníkového šetření plyne, že rizikové chování se bezprostředně týkalo 66,6 % respondentů. Vulgární projevy se týkaly 59,8 % respondentů, psychické týrání zažilo 14,3 % a fyzické napadení 10,7 % respondentů. Nemalou skupinu tvořili respondenti se zkušeností ze sexuálního obtěžování 8,9 % nebo rasově motivovaného napadení 8 %.

- Jak žáci chápou pojem šikana a jaká je jejich tolerance tohoto typu rizikového chování?

Žáci pojmu rozumí velmi dobře. Chápou jeho projevy, možnou intenzitu a formy. Nejčastěji se setkali s mírnou psychickou šikanou ve formě vulgárních projevů.

- Mají žáci dostatek informací k prevenci šikany a preventivních aktivit, které by je zajímaly k šikaně samotné?

Odpovědi respondentů naznačili, že škola se zaměřuje na klasické informativní formy nebo na konkrétní řešení situací. Většina vnímá prevenci a preventivní programy jako málo viditelné a nedostatečné. Nejoblíbenějším z omezené nabídky je přednáška 53 (47,3 %), následuje diskuse, kterou uvedlo jako oblíbenou 44 (39,3 %) respondentů a jiná forma, kterou uvedlo 33 (29,5 %) respondentů. Respondenti by ocenili větší vnímavost ze strany pedagogického sboru, kreativitu v aktivitách směřovanou na konkrétní příklady z reálného života propojené s návrhy na řešení a obranu vůči šikaně jako negativnímu jevu.

5.5 Řízený rozhovor s metodikem prevence

Kvalitativní šetření bylo realizováno prostřednictvím řízeného rozhovoru s metodikem prevence v říjnu 2022 při osobním setkání na Střední zemědělské škole Brandýs nad Labem – Stará Boleslav. Rozhovor trval přibližně 45 minut. Otázky jsou detailně uvedeny v Příloze č. 2. Otázky pro metodika prevence. Otázky mají za cíl zjištění aktuální situací v primární prevenci školy se zaměřením na šikanu a současně k zjištění názoru metodičky na prevenci a její budoucí podobu. Odpovědi na otázky směřují k zjištění informací pro zodpovězení stanovených výzkumných otázek:

- Jaké typy šikany se na dané škole vyskytují nejvíce a jestli vůbec a jaký je postup při zjištění šikany?
- Jaká je úspěšnost stávajících preventivních programů?
- Jaké jsou budoucí plány prevence šikany na této škole?

5.6 Zhodnocení výsledků řízeného rozhovoru s metodikem prevence

Otázka č. 1 Jak dlouho se věnujete problematice metodiky prevence?

Dlouholetá kolegyně ukončila pracovní poměr. Na pozici jsem od září a v současné chvíli se věnuji studiu prevence. Aktuálně jsem ve dvouletém školícím programu v centru pro preventisty Společnosti Zřetel – vzdělávací instituce pro pedagogické pracovníky. Je to akreditované školící středisko ze strany MŠMT.

Otázka č. 2 Jak dlouho jste na pozici školní metodik prevence v dané škole?

Jako metodička prevence pracuji od září školního roku 2022/2023. Agendu jsem převzala po kolegyni, která již ve škole nepracuje. Velkou podporu mám v kolegyni, zástupkyni školy, která je také školním psychologem.

Otázka č. 3 Jaké jsou nejčastější druhy rizikového chování, se kterými jste se setkala na dané škole?

Pocit sociální nepohody plynoucí z nepochopení vztahů ve třídě následné vylučování z kolektivu založeno na nereálných očekáváních. Zaznamenali jsme také vulgární projevy. Nejčastější je záškoláctví.

Otázka č. 4 Které druhy šikany jsou nejčastější?

Se šikanou se setkáváme velmi zřídka a pokud tak se jedná spíše o škádlení a nedorozumění mezi žáky. Spíše v podobě psychické než fyzické.

Otázka č. 5 Jaké procentuální zastoupení má šikana a ostatní druhy rizikového chování ve škole?

Se šikanou se setkáváme velmi zřídka, přesnou statistiku nemáme.

Otázka č. 6 Jakým způsobem se dozvídáte o rizikovém chování obecně?

Rizikové chování nám většinou nahlašují žáci, případně kamarádi.

Otázka č. 7 Jakým způsobem se dozvídáte o šikaně?

Šikanu nám většinou nahlašují odvážní spolužáci s vysokým morálním kreditem, nebo se o tom dovídáme od rodičů. Tyto případy jsou ale výjimečné.

Otázka č. 8 Jaký je nejčastější důvod pro šikanu na dané škole?

Pro šikanu je obecně důvodem jinakost a slabší postavení v kolektivu. Objevuje se na začátku, kdy se kolektiv nezná tak dobře.

Otázka č. 9 Jaká je spolupráce s rodiči v případě zjištění výskytu šikany?

Rodiče vnímám jako spolupracující a vstřícné. Vždy jsou ochotni dopátrat se stavu věci a je u nich cítit velká tendence zjednat nápravu. Většinou vše ale vyřešíme bez účasti rodičů.

Otázka č. 10 Jaká je spolupráce s dotčeným kolektivem / třídou v případě zjištění výskytu šikany?

S třídou se pracuje intenzivně, zjišťuje se, v jakém stavu a rozpoložení se kolektiv nachází. Cílem je zjistit pravou oběť a agresora. Používáme dotazníky citlivosti. Následně je snaha o nápravu. Třídy jsou různé, každý kolektiv je jiný a tedy i reakce se liší.

Otázka č. 11 Jaká je spolupráce s třídním učitelem v případě zjištění výskytu šikany?

Kolegiální a tedy nápomocná. V konečném důsledku nám vždy jde o žáky.

Otázka č. 12 Jaké preventivní programy se zaměřením na prevenci rizikového chování ve škole aplikujete?

Do programů prevence řadíme různé aktivity:

- Adaptační kurzy pro 1.ročník
- Lyžařský kurz pro 2. ročník
- Sportovní kurz pro 3. ročník
- Spolupráce s Prevcentrum – Závislostní chování, nelegální návykové látky, svět chlapců a dívek www.prevcentrum.cz
- Přednášky – soft skills, komunikační dovednosti
- Filmová produkce – David Vigner – Abstinent, Fake News

- Práce třídních učitelů – třídnické hodiny
- Využíváme adaptační hry v rámci šetření šikany
- Využíváme B3 – dotazník na zjištění rolí

Otázka č. 13 Jaké preventivní programy se zaměřením na prevenci šikany ve škole aplikujete?

Nerozlišujeme přesně preventivní programy věnované pouze šikaně a jiným druhům rizikového chování.

Otázka č. 14 Který preventivní program je nejefektivnější a proč?

Nejefektivnější je adaptační kurz, kde se žáci lépe poznají. Snažíme se ukázat jim nutnost akceptovat rozdílnosti, tak jako v běžném životě.

Otázka č. 15 Který preventivní program dle Vašich zkušeností není účinný a proč?

Nemáme statistiku, která by objektivně hodnotila účinnost programů. Subjektivně se domnívám, že nejméně účinné jsou filmové produkce.

Otázka č. 16 Které preventivní programy jsou povinné?

Všechny.

Otázka č. 17 Jaký je mezi žáky o účast v preventivních programech zájem?

Největší je zájem o programy, které souvisí s reálným životem – např. přednáška Vězeňské služby z Jiřic.

Otázka č. 18 Využíváte při preventivních aktivitách i jiné mimoškolní subjekty – např. specializované organizace, policii, psychologa, šikanované děti v minulosti – současné dospělé?

Ano. Vše, co je funkční – např. Vězeňská služba Jiřice, PrevCentrum.

Otázka č. 19 Jak hodnotíte tuto spolupráci?

Spolupráce je velmi vstřícná. Nicméně hledáme i další programy, které by byly účelné.

Otázka č. 20 Jak tato spolupráce přispívá k zamezení šikany na dané škole?

Poukazuje přesně na ty rizikové jevy, kterým se chceme vyhnout.

Otázka č. 21 Který mimoškolní subjekt je největším přínosem k zamezení šikany na dané škole?

PrevCentrum, se kterým máme dlouholetou bohatou spolupráci.

Otázka č. 22 Lze na této spolupráci něco změnit a jak?

Snažíme se spolupracovat na aktuálních tématech. Přijímáme podněty, které nám pomáhají zpestřit spolupráci a tím preventivní programy zatraktivnit.

Otázka č. 23 Co považujete za stěžejní pro vytvoření účinného nástroje v oblasti prevence nežádoucího chování / šikany?

Připravit více podkladů v oblasti pro preventisty, změnit a upravit zastaralé programy. Vytvořit systém sdílení zkušeností metodiků organizovaným způsobem.

Otázka č. 24. Co je potřeba z Vašeho pohledu na současném stavu prevence změnit?

Koncepčně je potřeba prevenci formulovat jako prioritu, a tak k ní přistupovat z hlediska zdrojů.

Otázka č. 25 Je finanční zabezpečení programů prevence nežádoucího chování / šikany dostatečné?

Ne není. Jako škola jsme financováni z rozpočtu kraje (IKAP – investiční krajský akční plán). Příspěvky na aktivity zaměřené na prevenci pokrývají přibližně 10 % ze žádaných finančních příspěvků. To je důvod, proč se soustředíme na akce zdarma.

Zjištění, které vyplynuly z výše uvedeného kvalitativního dotazníkového šetření:

- Jaké typy šikany se na dané škole vyskytují nejvíce a jestli vůbec a jaký je postup při zjištění šikany?

Na škole se nejčastěji vyskytují počáteční formy šikany psychické formy. Výskyt, resp. zjištění není časté. Možnosti, jak šikanu nahlásit je několik, nejvíce ale dochází k přímému kontaktu svědek – důvěrník. Oběti nahlašují šikanu méně často.

- Jaká je úspěšnost stávajících preventivních programů?

Stávající preventivní programy standardního typu mají průměrnou odezvu a jsou přijímány. Nejlépe jsou hodnoceny programy, které mají spojení s reálnými životními zkušenostmi a jsou prezentovány třetí osobou.

- Jaké jsou budoucí plány prevence šikany na této škole?

Metodička prevence je na počátku svých aktivit na dané škole, a tedy se teprve seznamuje se situací. Záměrem je inovovat preventivní programy tak, aby vyhovovaly současným trendům, využívat více online možností a reálné zkušenosti bývalých aktérů šikany. Současně bude nucena respektovat finanční možnosti školy.

6 Vlastní doporučení

Na základě dotazníkového šetření můžeme konstatovat, že žáci si jsou vědomi rizikového chování a současně dokážou rozeznat šikanu jako takovou. S lehkou formou rizikového chování – se šikanou se na dané škole v roli oběti nebo svědka setkala většina žáků. Jednalo se většinou o psychickou počáteční formu šikany. Jelikož je tento jev tak rozšířený měla by škola na prevenci šikany zaměřit větší pozornost. Dotazníkový průzkum také ukázal, že je potřeba brát tento jev vážně a zabývat se jím. Je potřeba více zviditelnit metodika prevence jako zdroj informací a podpory. Pro méně odvážné je dobré udržovat schránku důvěry, třeba i v elektronické podobě. Součástí třídnických hodin by mělo být představení těchto možností jako prvotního bodu záchrany. Metodik prevence by měl dbát o svou aktivní účast na začátku školního roku všem žákům. Měl by být hlavním aktivizačním faktorem využívajícím moderní technologie pro zvýšení informovanosti o své osobě a současně o možnostech, které svědci a oběti mají. Doporučuji vytvořit na webových stránkách školy záložku věnovanou jenom prevenci, zde by bylo možné umístit také anonymní dotazník pro hlášení šikany. Tím se zvýší pocit anonymity a bezpečí pro zúčastněné. Současně doporučuji, aby metodik prevence představil vždy na začátku školního roku sebe a své aktivity napříč všemi ročníky při celoškolském úvodním setkání. Je důležité, aby zdůraznil anonymitu, diskrétnost a důvěru při řešení jednotlivých problémech. Škola se v současné době zaměřuje na preventivní aktivity zdarma. Navrhují škole obrátit se na zřizovatele a iniciovat jednání ohledně této problematiky. Toto jednání by mělo vést k získání finančního příspěvku určeného na prevenci, které by mohla škola využít na rozšíření portfolia již realizovaných preventivních programů. Současně s tímto jednáním doporučuji škole formou rešerše zjistit další možnosti aktivit zdarma a nefixovat se na stávající. Důležité je zaměřením se na propojení se zkušenostmi z reálného života: Alpatteam – zkušenosti bývalých obětí šikany. Iniciativa Hate Free Culture – program prevence rizikového chování zaměřený na odbourání odlišností. Nejdůležitějším faktorem primární prevence je přijetí a výchova v harmonickou osobnost a informovat děti, rodiče a veřejnost o šikaně a preventivních aktivitách ve škole. Nejúčinnější ochranou proti šikanování je vytváření otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi všemi členy školního společenství. K tomu by měl vést Preventivní program s hlavním motivem a také maskotem vytvořený právě

k podpoře sounáležitosti se správnými myšlenky a přístupem k životu. Navrhuji vytvořit také Preventivní program s atraktivním názvem, který by sloužil jako pojící prvek pro všechny účastníky výuky – žáky, pedagogy a rodiče.

Program by se měl zaměřit také na sekundární prevenci – tedy včasnou detekci rizik a zabránění prohloubení traumat. Důležitý je pravidelným monitoring, který by mohl být realizován tzv. dotazníky citlivosti a spokojenosti na škole. Takovýto pravidelný screening by se měl realizovat vždy na pololetí a měl by sloužit k hodnocení kolektivu třídy ale také pedagogů. Tato zpětná vazba, která je běžná v praxi by byla základem pro reálné zjištění aktuální situace. V oblasti terciální prevence by škola měla mít připravený krizový plán, který by sloužil jako „požární předpisy“ v případě zjištění šikany na škole. Adekvátní postup by měl dodržovat každý pedagog, „protipožární hlídka“ tedy prevenční team a „vedoucí požární hlídky“, tedy metodik prevence. S tímto programem by měl být seznámen pedagogický sbor, rodiče a v neposlední míře také žáci.

ZÁVĚR

Cílem závěrečné práce bylo zmapovat a zhodnotit situaci na vybrané střední škole z pohledu rizikového chování – šikany a následně na základě zjištěných skutečností navrhnout doporučení pro aktualizaci, případně vytvoření komplexního preventivního programu. Prostřednictvím literární rešerše byla vypracovaná teoretická část práce, která poskytla základ pro téma. Vysvětleny a zasazeny do kontextu byly základní pojmy a přístupy k šikaně jako nežádoucímu jevu. Základem praktické části bylo dotazníkové šetření na vybrané Střední zemědělské škole v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi. Šetření bylo provedeno dotazníkovou metodou u všech žáků této školy. Současně k získání komplexního pohledu na aktuální situaci byl proveden také rozhovor se školní metodičkou prevence. Tyto analytické metody poskytly informace, na základě kterých bylo možné prostřednictvím syntézy získaných poznatků formulovat odpovědi na stanovené výzkumné otázky a splnit cíl závěrečné práce. Z rozhovoru se školní metodičkou prevence vyplynulo, že ve škole nemají se šikanou problémy. Škola nemá formulovaný ucelený Program prevence ve třech základních oblastech – primární, sekundární a terciární prevence. Současně z rozhovoru vyplynulo, že limitujícím prvkem je také finanční zabezpečení. Na žáky je působeno prostřednictvím prevence začleněné do učebních celků, dále školními a mimoškolními aktivitami jako adaptační kurz, sportovní kurz, lyžařský kurz. Škola spolupracuje s některými organizacemi, např. pedagogicko-psychologickými poradnami, městským úřadem, spol. PrevCentrum. Škola pro prevenci šikany nevyužívá jeden z nejsilnějších nástrojů – online prostředí. Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci neznají osobu metodičky prevence, což může být důsledkem obměny na této pozici na začátku školního roku 2022 / 2023. Tento fakt může mít negativní vliv na úspěšnost realizované prevence. Žáci mají dobré povědomí o šikaně a možnostech prevence, nicméně většina získala dojem nezájmu ze strany pedagogů, což může být limitující při vytváření prostředí důvěry jako jednoho z nejdůležitějších faktorů úspěšnosti prevence. Je důležité, aby škola této problematice věnovala zvýšenou pozornost, a to zejména z toho důvodu, že převážná většina žáků se s šikanou na škole setkala, 54,5 % má zkušenost s počátečními stadii ostrakizmu a vylučování z kolektivu. Nejčastějšími aktivitami v rámci primární prevence se na této škole setkáváme s přednáškami, návštěvou kina a akcemi typu adaptační kurz, sportovní kurz, lyžařský

kurz. Část žáků uvedla, že prevence šikany není na škole realizována, nebo nabyli tento dojem. Na základě realizovaného výzkumu škola obdržela navržené opatření na vytvoření komplexního Preventivního programu s motivační složkou s využitím online prostředku a na opatření zatraktivňující prevenci šikany. Škola taktéž obdržela kompletní výsledky dotazníkového šetření.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

ARABADŽIEV, S. *Šikana na učitelích*. Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy, 2011, 114(6), s. 18-20. ISSN 0139-5718

BLATNÝ, M. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada, 2010. 304 s, Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3434-7.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80 86642-08-9.

BENDL, S., RICHTEROVÁ, M., ZVÍROTSKÝ, M. *Příběh školní šikany*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. 128 s. ISBN: 978-80-246-4825-5

ČERNÁ, S., DĚDKOVÁ L., MACHÁČKOVÁ, H., ŠEVČÍKOVÁ, A. ŠMAHEL DA, A. a Dědková L., *Kyberšikana*. Praha: Grada, 2013. 152 s. ISBN 978-80-247-4577-0

JEDLIČKA, R., KOŤA, J., SLAVÍK, J. *Pedagogická psychologie pro učitele*. Praha: Grada, 2018. 528 s. ISBN 978-80-271-0586-1

JINDROVÁ, M. *Rizikové chování dětí a jeho právní dopady*. Praha: TOGGA, 2012. 90 s. ISBN 978-80-87258-59-0

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80_7367 871-5.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9

KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. 384 s. ISBN 80-7367-122-0.

KRAUS, B. *Premeny rodiny a sociálne deviácie. Sociálna prevencia: odborný časopis*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2017, 3-4. ISSN 1336-9679.

KRAUS, B. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 212 S. ISBN 978-80-7435-575-2

MACEK, P. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2015. 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6

MENESINI, E., & SALMIVALLI, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health and Medicine*, 22. <https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>

MIOVSKÝ, M., GABRHELÍK R., CHARVÁT M., ŠŤASTNÁ L., JURYSTOVÁ L. a MARTANOVÁ V. *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících*. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. Monografie. ISBN 978 80-7422-391-4.

PŘÍHODA, P. *Systematická psychotraumatizace ve skupině*. Spektrum psychoterapie, 1989, roč. 4., čís. 3.

SOBOTKOVÁ, N. V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

ŠIRŮRČKOVÁ, M. *Rizikové chování*. In MIOVSKÝ, M. a kol. *Výkladový slovník základních Pojmů školské prevence rizikového chování* Praha: TOGGA, 2012. 184 s. ISBN 978-80-87258-91-0

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže [online]. [MŠMT č.j.: 21291/2010-28]. Dostupné z:

[Metodické dokumenty \(doporučení a pokyny\), MŠMT ČR \(msmt.cz\)](#)

Policie ČR. Preventivní informace Šikana [online]. Dostupné z: [Šikana - Policie České republiky](#)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1.

Dotazník k prevenci šikany na střední škole

Tento dotazník je anonymní a bude podkladem výzkumné práci na téma „Prevence rizikového chování ve středním odborném vzdělávání“. Je zaměřen na vaše zkušenosti a názory ohledně prevence šikany. Z důvodu relevance a jsou všechny otázky povinné. Děkuji za zpracování.

Otázky:

1. Jste:

- muž
- žena
- jiné?

Vyberte pouze jednu odpověď křížkem.

2. Kolik je Vám let?

3. Setkal/a jste se někdy s projevem rizikového chování?

- Ano
- Ne

Vyberte pouze jednu odpověď křížkem.

4. Jaký typ rizikového chování se Vás bezprostředně týkal v průběhu Vašeho středoškolského studia?

- Sexuální obtěžování
- Fyzické napadání
- Psychické týrání
- Prodej a užívání drog
- Rasismus
- Vulgární projevy
- Drobné krádeže
- Jiné....

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

5. Jaký typ rizikového chování jste pozorovali ve svém okolí průběhu Vašeho středoškolského studia?

- Sexuální obtěžování
- Fyzické napadání
- Psychické týrání

- Prodej a užívání drog
- Rasismus
- Vulgární projevy
- Drobné krádeže
- Jiné....

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

6. Co podle Vás nejvíce ovlivňuje rizikové chování mladistvých (15-18 let).

- Riziková parta _____
- Nuda _____
- Problémy v rodině _____
- Chudoba _____
- Nevhodné podmínky výchovy _____
- Společenská vyloučenost _____

Přiraďte důležitost podle svých preferencí (1 – nejméně důležité, 5 – nejdůležitější)

7. Co si představujete pod pojmem „šikana“?

8. Setkali jste se s jedním z níže uvedených typů šikany?

- Vylučování z kolektivu a vytváření „obětního beránek“ třídy
- Pomlouvání
- Posměch
- Vydírání (Vyžadování nedobrovolné služby, zastrašování nebo vyhrožování silou nebo „zničením pověsti“)
- Mírné fyzické násilí (podkopávání nohou jakoby náhodou atd., tahání za vlasy)
- Silné fyzické násilí (kopání, mlácení pěstmi atd.)
- Nevhodné chování na internetu (zveřejňování fotografií, videí, informací o jiné osobě proti její / jeho vůli, posměch, vulgarity)

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

9. Jak byste se zachoval/a, kdybyste se stal/a obětí šikany? Vyberte nejméně jednu odpověď.

- Obrátím se na učitele
- Obrátím se na školního metodika prevence
- Obrátím se na rodinu
- Obrátím se na přátele
- Obrátím se na policii
- Budu to řešit sám/sama
- Nechám si to pro sebe a řešit situaci nebudu, vydržím to, je mi to jedno

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

10. Jak byste se choval/a, kdybyste se stal/a svědkem šikany?

- Obrátím se na učitele
- Obrátím se na školního metodika prevence
- Obrátím se na rodinu
- Obrátím se na přátele
- Obrátím se na policii
- Budu to řešit sám/sama přímo se zúčastněnými
- Situaci řešit nebudu, netýká se mě

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

11. Co si představujete pod pojmem „kyberšikana“?

12. Jak byste se choval/a, kdybyste se stal/a obětí kyberšikany?Vyberte nejméně jednu odpověď.

- Zablokuji uživatele
- Smažu si účet na soc. síti
- Obrátím se na správce soc. sítě, agresora nahlásím
- Obrátím se na učitele
- Obrátím se na školního metodika prevence
- Obrátím se na rodinu
- Obrátím se na přátele
- Obrátím se na policii
- Budu to řešit sám/sama přímo se zúčastněnými
- Situaci řešit nebudu, vydržím to, je mi to jedno

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

13. Jak byste se choval/a, kdybyste se stal/a svědkem kyberšikany?

- Obrátím se na správce soc. sítě, agresora nahlásím
- Obrátím se na učitele
- Obrátím se na školního metodika prevence
- Obrátím se na rodinu
- Obrátím se na přátele
- Obrátím se na policii
- Budu to řešit sám/sama přímo se zúčastněnými
- Situaci řešit nebudu, netýká se mě

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

14. Co by podle Vás mohlo pozitivně změnit chování agresora v případě šikany?

- Zdravý životní styl
- Koníčky

- Dobré rodinné zázemí
- Dobří přátelé
- Vyhledání odborné pomoci psychologa
- Přijetí ze strany kolektivu
- Lepší finanční zázemí

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

15. Jaké preventivní programy zaměřeny na rizikové chování / šikanu jste zaznamenal/a na Vaší škole?

16. Které preventivní programy zaměřeny na rizikové chování / šikanu na Vaší škole využíváte nejraději?

- Přednáška
- Výukový film
- Diskuse
- Projektový den
- Jiné

Vyberte nejméně jednu odpověď křížkem.

17. Co byste chtěl/chtěla změnit/doplnit v preventivních programech zaměřených na rizikové chování / šikanu na Vaší škole?

Příloha 2.

Otázky pro školního metodika prevence

Tento dotazník je anonymní a bude podkladem výzkumné práci na téma „Prevence rizikového chování ve středním odborném vzdělávání“. Je zaměřen na vaše zkušenosti a názory ohledně prevence šikany. Z důvodu relevance a jsou všechny otázky povinné. Děkuji za rozhovor.

1. Jak dlouho se věnujete problematice metodiky prevence?
2. Jak dlouho jste na pozici školní metodik prevence v dané škole?
3. Jaké jsou nejčastější druhy rizikového chování, se kterými jste se setkal na dané škole?
4. Které druhy šikany jsou nejčastější?
5. Jaké procentuální zastoupení má šikana a ostatní druhy rizikového chování ve škole?
6. Jakým způsobem se dozvídáte o rizikovém chování obecně?
7. Jakým způsobem se dozvídáte o šikaně?
8. Jaký je nejčastější důvod pro šikanu na dané škole?
9. Jaká je spolupráce s rodiči v případě zjištění výskytu šikany?
10. Jaká je spolupráce s dotčeným kolektivem / třídou v případě zjištění výskytu šikany?
11. Jaká je spolupráce s třídním učitelem v případě zjištění výskytu šikany?
12. Jaké preventivní programy se zaměřením na prevenci rizikového chování ve škole aplikujete?
13. Jaké preventivní programy se zaměřením na prevenci šikany ve škole aplikujete?
14. Který preventivní program je nejefektivnější a proč?
15. Který preventivní program dle Vašich zkušeností není účinný a proč?
16. Které preventivní programy jsou povinné?
17. Jaký je mezi žáky o účast v preventivních programech zájem?

18. Využíváte při preventivních aktivitách i jiné mimoškolní subjekty – např. specializované organizace, policii, psychologa, šikanované děti v minulosti – současné dospělé?
19. Jak hodnotíte tuto spolupráci?
20. Jak tato spolupráce přispívá k zamezení šikany na dané škole?
21. Který mimoškolní subjekt je největším přínosem k zamezení šikany na dané škole?
22. Lze na této spolupráci něco změnit a jak?
23. Co považujete za stěžejní pro vytvoření účinného nástroje v oblasti prevence nežádoucího chování / šikany?
24. Co je potřeba z Vašeho pohledu na současném stavu prevence změnit?
25. Je finanční zabezpečení programů prevence nežádoucího chování / šikany dostatečné?